

Afet Muhteremoğlu Ilgaz'ın Çocuk Romanlarında Tip ve İletiler

Sevgi Arslan

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsüne Türk Dili ve
Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi olarak sunulmuştur.

Doğu Akdeniz Üniversitesi
Eylül 2022
Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü onayı

Prof. Dr. Ali Hakan Ulusoy
L.E.Ö.A. Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans derecesinin gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarım.

Prof. Dr. Adnan Akgün
Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı

Bu tezi okuyup değerlendirdiğimizi, tezin nitelik bakımından Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans derecesinin gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarız.

Prof. Dr. Adnan Akgün
Tez Danışmanı

Değerlendirme Komitesi

1. Prof. Dr. Adnan Akgün

2. Doç. Dr. Osman Erciyas

3. Yrd. Doç. Dr. Gülseren Tor

ÖZ

Afet Muhteremoğlu Ilgaz, Cumhuriyet dönemi kadın yazarlardan birisidir. Afet Muhteremoğlu Ilgaz, roman, hikâye, deneme, çocuk kitabı, çeviri gibi birçok eserler veren önemli yazarlardandır. Yazar hakkında daha önce “Afet Muhteremoğlu Ilgaz Romanlarında Kadın Sorunsalı” “Afet Muhteremoğlu Ilgaz’ın Romanlarında Aşk” “Afet Muhteremoğlu Ilgaz Romanlarında Sosyal Tenkit” “Afet Muhteremoğlu Ilgaz Romanlarında Şahıslar”, “Afet Muhteremoğlu Ilgaz’ın Bir Romanı: Çocuklar da Savaştı” tezleri çalışma olarak sunulmuştur. Daha önce ele alınan Çocuklar da Savaştı çocuk kitabı, çalışma olarak sunulurken tip ve iletiler yönünden incelenmemiştir. Çocuk kitaplarının ele alınması bu alanda çalışma yapılmamış olmasından dolayı bilgi eksikliğini gidermek amacıyla araştırma konusu olarak sunulmuştur.

Çeşitli eserleriyle edebiyata katkı sağlayan yazarın çalışması dört bölüme ayrılmıştır. Tezin birinci bölümünde araştırmayla ilgili olarak konu, amaç, önem, yöntem, kapsam ve sınırlılıklara yer verilmiş, ikinci bölümde edebiyatın farklı türlerinde eserler veren Afet Muhteremoğlu Ilgaz’ın hayatı, doğumu ve çocukluğu, eğitimi, çalışma hayatı, evlilik hayatı, sanat hayatı ve eserleri adı altında toplanmıştır.

Asıl konumuz olan üçüncü bölümde ise yazarın çocuk kitaplarında kahramanlar tip adı altında özellikleri verildikten sonra esas kaynaklara bağlı kalınarak yazarın daha sonra vermek istediği iletilere yer verilmiştir. Eserin incelenmesi sırasında alıntılar şu baskılardan yapılmıştır: *Annem Annem* (Sınıf Yayınları İstanbul 1972), *Değişen Sevgiler* (Okar Yayınları İstanbul 1976), *Çocuklar da Savaştı* (May Yayınları İstanbul 1981), *Karadaylak* (Salıncak Yayınları, İstanbul 2006), *Filiz Büyüyor* (Salıncak Yayınları, İstanbul 2007). Yaptığımız bu alıntılarda içeriğe bağlı kalınmıştır.

Dördüncü bölümde ise araştırılıp edinilen bilgiler ışığında yazarın eserleri hakkında fikirler sunularak sonuç kısmına yer verilmiştir. Çalışma esnasında faydalanılan tez, makale, eser adları kaynaklar bölümünde yer verilmiştir. Okuyucuya fikir olması açısından Ek bölümünde ise *Annem Annem* 1974, *Değişen Sevgiler* 1976, *Çocuklar da Savaştı* 1979, *Karadaylak* 1992, *Filiz Büyüyor* 1992 adlı eserlerin özeti verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afet Muhteremoğlu Ilgaz, Çocuk Romanları, Tip ve İletiler

ABSTRACT

Afet Muhteremoğlu Ilgaz is one of the women writers of the Republican period. Afet Muhteremoğlu Ilgaz is one of the important writers who produced many works such as novels, stories, essays, children's books and translations. The theses of "Afet Muhteremoğlu Ilgaz Romanlarında Kadın Sorunsalı", "Afet Muhteremoğlu Ilgaz Romanlarında Aşk", "Afet Muhteremoğlu Ilgaz Romanlarında Sosyal Tenkit", "Afet Muhteremoğlu Ilgaz Romanlarında Şahıslar", "Afet Muhteremoğlu Ilgaz'ın Bir Romanı: Çocuklar da Savaştı" have been presented as studies about the author. While the children's book "Çocuklar da Savaştı" which was discussed earlier, was presented as a study, it was not examined in terms of type and messages. The handling of children's books has been presented as a research topic in order to eliminate the lack of information since there has been no study in this area.

The works of the author, who contributed to literature with his various works, is divided into four parts. In the first part of the thesis, the subject, purpose, importance, method, scope and limitations of the research are given. In the second part, the life, birth and childhood, education, working life, marriage life and works of Afet Muhteremoğlu Ilgaz, who gave works in different genres of literature, were collected.

In the third part, which is our main subject, after the characteristics of the heroes in the children's books are given under the name of the type, the messages that the author wants to give later are given by adhering to the main sources. During the review of the work, quotations were made from the following editions: *Annem Annem* (Sınıf Broadcasts Istanbul 1972), *Değişen Sevgiler* (Okar Broadcasts, Istanbul 1976), *Çocuklar da Savaştı* (May Broadcasts Istanbul 1981), *Karadaylak* (Salıncak Broadcasts, Istanbul 2006), *Filiz Büyüyor* (Salıncak Broadcasts, Istanbul 2007). In

these quotations we have made the content has been adhered to. In the fourth chapter, in the light of the information obtained by researching, ideas about the works of the author are presented and the conclusion part is given. The names of thesis, article and work used during the study are included in the references section. In the Appendix, in order to give the reader an idea, *Annem Annem* 1974, *Değişen Sevgiler* 1976, *Çocuklar da Savaştı* 1979, *Karadaylak* 1992, *Filiz Büyüyor* 1992 a summary of the works is given.

Keywords: Afet Muhteremoğlu Ilgaz, Children's Novels Type and Messages

TEŞEKKÜR

Çalışmam sırasında konunun tespitinden tezimin hazırlanmasına kadar geçen zaman diliminde bana yol gösteren, bilgi ve birikimlerini benimle paylaşan değerli danışman hocam, Prof. Dr. Adnan Akgün'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Beni bugünlere getiren, maddî ve manevî destekleriyle her zaman bana güç veren, sevgilerini yüreğimde hissettiğim, değerli annem Hanım Arslan'a, babam Mehmet Halil Arslan'a; çalışma sürecinde kıymetli vaktini bana ayırıp, yardımlarını esirgemeyen, sevgili kardeşim Merve Arslan'a; her daim yanımda olan ablam Serap Arslan'a, kardeşlerim Mehmet Fatih Arslan ve Eren Berat Arslan'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vii
KISALTMALAR	xi
1 GİRİŞ	1
1.1 Tezin Konusu	1
1.2 Tezin Amacı	1
1.3 Tezin Önemi	1
1.4 Tezin Yöntemi.....	1
1.5 Kapsam ve Sınırlılıklar.....	1
2 AFET MUHTEREMOĞLU ILGAZ ÜZERİNE.....	3
2.1 Doğumu ve Çocukluğu.....	3
2.2 Eğitim Hayatı	3
2.3 Çalışma Hayatı	4
2.4 Evlilik Hayatı	5
2.5 Sanat Hayatı	6
2.6 Eserleri.....	6
3 AFET MUHTEREMOĞLU ILGAZ’IN ÇOCUK ROMANLARINDA TİP VE İLETİLERİ	9
3.1 Tipler	9
3.1.1 Çocuk.....	9
3.1.2 Anne	14
3.1.3 Baba.....	17

3.1.4 Nine –Dede	19
3.1.5 Diğer Kişiler	21
3.1.5.1 Komşular	21
3.1.5.2 Akrabalar	23
3.1.5.3 İşçiler	26
3.1.5.4 Öğretmenler	26
3.1.5.5 Bekçi.....	27
3.1.5.6 Yardımcı	27
3.2 İletiler	28
3.2.1 Ahlâkî	28
3.2.1.1 Aile Sevgisi	28
3.2.1.2 Fedakârlık	30
3.2.1.3 Paylaşım/ Arkadaşlık.....	32
3.2.1.4 Dayanışma	33
3.2.1.5 Misafirperverlik	34
3.2.1.6 Güvenilir Olma	35
3.2.1.7 Dürüstlük	36
3.2.1.8 Tasarruf/ İsraf	37
3.2.2 Medenî.....	38
3.2.2.1 Eğitim	38
3.2.2.2 Doğa / Hayvan Sevgisi	40
3.2.2.3 Temizlik /Sağlık	42
3.2.2.4 Kadının Değeri	44
3.2.2.5 Çalışkanlık.....	45
3.2.2.6 Görev ve Sorumluluk Bilinci.....	46

3.2.2.7 Trafik Kurallarına Uyma	47
3.2.3 Millî	47
3.2.3.1 Vatan Sevgisi	47
3.2.3.2 Tarih Bilinci/ Kültürel Değerlere Sahip Çıkma.....	48
3.2.3.3 Atatürk Sevgisi	49
3.2.4 Dinî.....	50
3.2.4.1 Din /İnanç	50
4 SONUÇ	52
KAYNAKLAR.....	56
EKLER	59

KISALTMALAR

A A	Annem Annem
Ç S	Çocuklar da Savaştı
D S	Değişen Sevgiler
F B	Filiz Büyüyor
K	Karadaylak
TDK	Türk Dil Kurumu

Bölüm 1

GİRİŞ

1.1 Tezin Konusu

Tezimizin konusu, Afet Muhteremoğlu Ilgaz'ın *Annem Annem* (1974), *Değişen Sevgiler* (1976), *Çocuklar da Savaştı* (1979), *Karadaylak* (1992), *Filiz Büyüyor* (1992) adlı çocuk kitaplarını incelemektir.

1.2 Tezin Amacı

Afet Muhteremoğlu Ilgaz üzerinde yapılan incelemelerdeki amaç, yazarın çocuk kitaplarında çocuklara vermek istenen mesajları incelemek, çocuk kitaplarında kahramanların tip özelliklerini ortaya çıkarmaktır.

1.3 Tezin Önemi

Edebiyatın diğer alanlarında tanınmış birçok çalışması yapılan Afet Muhteremoğlu Ilgaz'ın çocuk kitaplarının tip ve iletiler bakımından bugüne kadar çalışılmamış olmasından dolayı bilgi eksikliğini gidermek amacıyla tez, çocuk kitapları üzerinden araştırma konusu olarak sunulmuştur.

1.4 Tezin Yöntemi

Çalışmamız sırasında, çocuk kitapları gözden geçirilerek Afet Muhteremoğlu Ilgaz'ın çocuk kitapları okura dönük eleştiri yöntemiyle ele alınacaktır.

1.5 Kapsam ve Sınırlılıklar

Afet Muhteremoğlu Ilgaz'ın *Annem Annem* (1974), *Değişen Sevgiler* (1976), *Çocuklar da Savaştı* (1979), *Karadaylak* (1992), *Filiz Büyüyor* (1992) adlı çocuk

kitaplarında yer alan tip ve iletiler tezin kapsamındadır. Yazarın diğ er yerlerde yayımlanan eserleri araştırma kapsamının dışında tutulmuştur.

Bölüm 2

AFET MUHTEREMOĞLU ILGAZ ÜZERİNE

2.1 Doğumu ve Çocukluğu

Cumhuriyet kuşağının ilk kadın yazarlarından biri olan Afet Ilgaz, 1937 yılında Çanakkale Ezine’de doğdu. Babasının polis olması nedeniyle, çocukluğu Ankara, Iğdır, Kars, Çanakkale’de geçti. Sonunda İstanbul’a yerleşti. (Ar, 2011: 9).

Afet Muhteremoğlu Ilgaz’ın çocukluğu Kocamustafapaşa’da geçti. Dindar insanların yaşadığı Kocamustafapaşa semti, yazarı çok etkiledi. Burada yaşayan insanların yaşamlarını sık sık eserlerinde yansıtır.

Ilgaz’ın edebiyata ilgisi, okul yıllarında başlayan roman okuma sevgisiyle belirir. Ortaokulda bir arkadaşının öğretmen abisinin kitaplığında gördüğü Orhan Veli’nin Bütün Şiirleriyle Türk Dili dergisi ciltleri tanıştığı ilk kitaplar olur. Gerçek okuma sevgisini Çapa Öğretmen Okulu’nda, on dört yaşında okuduğu Zola, Dostoyevski, Gogol, Goethe gibi yazarlarla kazanır (Böge, 2006: 7).

2.2 Eğitim Hayatı

İlköğrenimini İstanbul’da tamamlayan Afet Muhteremoğlu Ilgaz, sonrasında sekiz yıl (1949-1957) aynı okulda okumuştur. Çapa Uygulama Ortaokulu’ndan sonra Çapa Öğretmen okulu, sonrasında ise Çapa Eğitim Enstitüsü’nde öğrenim görmüştür.

Enstitü öğreniminden hemen sonra Pınarhisar’a öğretmen olarak atanır. Bu dönemde bir yandan kendi öğrencilerinin sınavını yaparken bir yandan da bir saatlik otobüs yolculuklarıyla Kırklareli’ye koşarak lise bitirme sınavlarını veriyordu.

Türkoloji'ye girmek ve üniversitede kalmak isteyen yazar görevinden istifa ederek İstanbul'a gelir. Eğitim Enstitüsü'nde yeterli bir eğitim aldığına inanmayan Ilgaz, üniversiteye giriş döneminde, kararından vazgeçerek Türkoloji'ye değil Felsefe'ye kayıt yaptırır (Böge, 2006: 8).

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe ve Klasik Diller Bölümü'nde okurken, Latince ve Grekçe dillerini seçerek klasik Filolojiyi ek sertifika alarak aldığını anlatır (Ar, 2011: 10).

İstanbul Üniversitesi'nde yetkin hocalardan aldığı eğitimle düşünceyi doğru konumlandırmak adına gerekli felsefî yöntemleri öğrenen yazarın bu yönünün; köşe yazılarında ya da ortaya koyduğu edebî metinlerde yaptığı yorumlarda söylemlerini sağlam deliller üzerine kurarken ve olayları değerlendirirken elindeki verileri doğru bir şekilde kullanma yetisine büyük katkılar sağladığı muhakkaktır (Doğan, 2019: 17).

2.3 Çalışma Hayatı

Afet Muhteremoğlu Ilgaz'ın çalışma hayatı yazarlık ve öğretmenlik ekseninde gelişir.

Enstitünün ikinci yılında yazı hayatına atılan Afet Muhteremoğlu Ilgaz, Enstitü'yü bitirir bitirmez öğretmenlikteki ilk görev yeri olan Pınarhisar'a atanır. Burada bir yıl ortaokul öğretmenliği yaptıktan sonra istifa edip İstanbul'a döner. Bir yandan üniversite öğrenimini alıyor, bir yandan da Üsküdar Kız Lisesi'nde ücretli müzik öğretmenliği yapıyordur. Evlenip bir yıllığına İtalya'ya giderek eğitimine ara verse de İtalya'da yazmaya devam eder. *Varlık* dergisi için *İtalya Mektuplarını* yazar.

Evliliği nedeniyle ara verdiği öğretmenliğe, yedi yıl sonra, Kasımpaşa Lisesi Edebiyat öğretmenliğiyle tekrar döner. 1968'deki ikinci istifası onun bu mesleğe vedası niteliğindedir.

Ilgaz, ilk soyadını taşıyan bir kitabevi açıp yönetir. Daha sonra sahibi olduğu özel bir anaokulunda öğretmenlik ve yöneticilik yapar.

1970’de eşiyle beraber Sınıf Yayınlarını kurar. Bir dönem Türkiye Yazarlar Sendikası’nda çalışır. *İstanbul, Yücel, Varlık, Yeditepe, Türk Dili* gibi birçok dergide ve gazetede, hikâye ve makaleleri yayımlanan A. Ilgaz, *Yeni Şafak*’ta haftada üç gün fıkra yazmış, Kanal 7 televizyonunda, haftanın yedi günü “Okuma Saatini” ve haftada bir gün “Yorumu” hazırlayıp sunmuştur (Böge, 2006: 10).

2.4 Evlilik Hayatı

Afet Ilgaz ilk evliliğini üniversite eğitimi sırasında yapar. Ailesinin başlarda desteklemediği bu evlilik Çırakman soyadlı mühendis bir beyle gerçekleşir. Öğrenimine ara vererek 1962’de İtalya’ya gider. Burada İtalyanca öğrenip, Avrupa’yı dolaştığı bu bir yılın ardından İzmit’te altı yıl yaşar. Bu yıllar Afet Muhteremoğlu Ilgaz’ın edebî yönden zayıf olduğu zamanlardır. Yazar 1961 ve 1972 yılları arasında yalnızca *Bedriye* ve *Başörtülüler*’i yazıp yayımlar. Dünyaya gelen iki erkek çocuğunun ardından evliliği son bulur.

Afet Muhteremoğlu Ilgaz ikinci ve son evliliğini 1969’da Ankara’da *Yenigün*’de çalışırken tanıştığı Rıfat Ilgaz’la yapar. Bu evlilik Rıfat Ilgaz’ın da beşinci evliliğidir. Afet Muhteremoğlu Ilgaz için bu birliktelik düşüncelerine ve sanatına yön veren bir dönem olacak ve Rıfat Ilgaz’ın sosyalist toplumcu yanı ona da yansımaktır.

Afet Muhteremoğlu Ilgaz’ın bütün sevgisine ve bağlılığına karşı 1969’da başlayan bu evlilik Rıfat Ilgaz’ın 1974’te Cide’ye yerleşmesiyle fiilen beş yıl sürer. Hukuki olarak boşanma ise Rıfat Ilgaz’ın ölümünden üç yıl önce 1990’da ancak gerçekleşebilir (Böge, 2006: 10).

2.5 Sanat Hayatı

1954 yılında *Dünya* gazetesindeki yazılarıyla, yazı hayatına atılan Afet Muhteremoğlu Ilgaz, 1955'te *İstanbul* dergisinde yayımlanan hikâyesini okuyucuyla buluşturur. Aynı dönem *Yücel* dergisinde yayımlanan ikinci hikâyesi devam eder.

Sanat dünyasında hikâyeleriyle sesini duyurmayı başaran Afet Muhteremoğlu Ilgaz, asıl başarısını ilk romanı *Eşiktekiler* ile yakalar. TDK ile *Yeni İstanbul* Gazetesi'nin birlikte düzenledikleri Törehan Ödülü'ne bu roman layık görülür. Yazarın Orhan Hançerlioğlu'nun dikkatini çekip, “‘dişi Sait Faik’” sıfatını alması yine bu ödül sayesinde olacaktır. İtalya gezisi yıllarında radyo oyunları da yazan Ilgaz, *İnsancıklar*'la bir drama yarışmasında mansiyon ödülü de alır. Aynı oyun Mahir Canova'nın yönetimiyle radyoda temsil edilir.

1960'lı yıllar Ilgaz'ın edebiyat ve sanat dünyasında yıldızının parladığı yıllardır. Yazar'ın ikinci hikâye kitabı *Başörtülüler* 1965 TDK Hikâye Ödülü'nü alır. 1969'da yayımlanan *Toprak (Toprak İnsanları)* bu başarılarla yeni bir halka ekler. Büyük ilgi gören kitap daha sonra radyo için yapılan bir arkası yarın ve televizyon için bir dizi filmi olur.

Afet Muhteremoğlu Ilgaz 1970'den itibaren ağırlığını romana verir. Çocuk romanlarının da yer aldığı bu süreç 2000'de yazılan *Menekşelendi Sulara* kadar sürer. Bu arada *Yol*, 1993 yılında Türkiye Yazarlar Birliği tarafından yılın romanı seçilir. *Hikâye* 'ye 1983'te veda eder.

Sanat hayatına on sekiz yaşında başlayan Afet Muhteremoğlu Ilgaz, 1969'a kadar yayımladığı ürünlerinde Afet Muhteremoğlu imzasını kullanmıştır (Böge, 2006: 17).

2.6 Eserleri

Yazarın başlıca eserleri şunlardır:

Romanları

- 1) *Eşiktekiler (1961)*
- 2) *Aşamalar (1977)*
- 3) *Bir Feministin Doğruya Yakın Portresi (1987)*
- 4) *Garip Bir Dava (1987)*
- 5) *Sendika (1987)*
- 6) *Ad Semud Medyen (1991)*
- 7) *Yol (1993)*
- 8) *Yolcu (1994)*
- 9) *Menekşelendi Sular (1997)*
- 10) *Ermış (2000)*
- 11) *Sorgu ve Derviş (2010)*

Denemeleri

- 1) *İtalya Mektupları (1961)*
- 2) *İbnü'l Vakt (2000)*
- 3) *Ateş Denizinde Yol Alan Gemi (2001)*
- 4) *İkindi Güneşi (2004)*
- 5) *Statükocu Dana (2005)*
- 6) *11 Zabit 11 Subay (2009)*
- 7) *Yarım Kalan Devrim (2009)*

Çocuk Kitapları

- 1) *Annem Annem (1974)*
- 2) *Değişen Sevgiler (1976; “Yaz Göçebeleri” adıyla 1992)*
- 3) *Çocuklar da Savaştı (1979)*
- 4) *Karadaylak (1992)*
- 5) *Filiz Büyüyor (1992)*

Çeviri

1) En Güzel İtalya Hikâyeleri

Hikâyeleri

1) Bedriye (1963)

2) Başörtülüler (1965)

3) Toprak (1968; ‘‘ Toprak İnsanları’’ adıyla 1971)

4) Halk Hikâyeleri (1972)

5) Çeribaşı Abdullah’la İdamlık İsmail (1974)

6) Ölü Bir Kadın Yazar (1983)

7)Kazdağı Öyküleri (2000)

Bölüm 3

AFET MUHTEREMOĞLU ILGAZ'IN ÇOCUK ROMANLARINDA TİP VE İLETİLERİ

3.1 Tipler

Romanda karakter, psikolojik yönleriyle ele alınan çevresel unsurlar karşısında ferdî tavır alan ve karmaşık yapıya sahip olan kişidir. Tip ise lojik anlamıyla bütün varlıkların veya nesnelerin temel özelliklerini kendinde toplayan ideal örnektir.

Kısaca bir roman kişinin tip olabilmesi için toplumda belirli bir zümreyi veya ülküyü temsil etmesi gerekir. Ayrıca tipler, karakterlerden farklı olarak şahsî değillerdir (Evis, 2012: 236).

Eserdeki kişiler tip başlığı altında değerlendirme yolu ile seçilmiştir. Olayın oluşmasında etkili olan ya da olayı yaşayan insanların duygu, düşünce ve davranışları dışı vurularak verilmiştir. Ele alınan kişiler okuyucuda bir model oluşturarak örnek teşkil eder. Belirlenen kişiler okuyucuda temel özellikleri ile ele alınmıştır.

3.1.1 Çocuk

Afet Muhteremoğlu Ilgaz'ın eserlerinde çocuklar genellikle 5-11 yaş arasındadır. Romanların bir kısmında (*Annem Annem*, *Değişen Sevgiler*) çocukların bebeklik dönemi ve büyüme evreleri verilirken, diğer kısım romanlarda ise geniş çocuk kadrosu yer alır.

Annem Annem'de Hacer, Hanife ve Ayşe üç kız kardeşir. Eserde ana karakter konumunda yer alan Hacer, sekiz yaşında çalışkan, başarılı, dürüst, azimli, hayvan sever, fedakâr, sorumluluk sahibi, güvenilir birisidir. Hacer, kardeşleriyle iyi geçinen,

ailesine oldukça bağılı olan, annesinin emaneti olan kardeşlerine sahip çıkan, babasının ameliyat masrafını üstlenerek ailenin yükünü omuzlarında taşıyacak kadar fedakârdır. Hacer, yoksulluk, işkence, dayak, çektiği aile özlemi, yalnızlık, çaresizlik karşısında bile güçlü ve sabırlıdır.

O, derslerinde de oldukça azimli ve başarılıdır. Okula geç başlamasına rağmen, derslerinde başarı sağlayarak mezuniyetinde emeği geçen herkesin gurur kaynağı olur. Çevresini gözlemleyerek öğrendiklerini hayatında uygulamaya çalışan akıllı ve tecrübeli bir kişidir. Derslerde başarı sağladığı kadar ev işlerinde de oldukça beceriklidir: “*Yerleri silerim, süpürürüm. Tavuklara bakarım, çarşıya giderim, çamaşıra giderim, bulaşık yıkarım. Nine hasta olduğu zaman Dede’nin çişini bile ben yaptırırım.*” (A. A / 56).

Ailenin ikinci çocuğu olan Hanife yedi yaşındadır. Yaşadıkları felâketlerin farkında olmayan, o yaştaki her çocuk gibi etrafa neşe saçan, mutlu biridir. Hanife, sık sık soru soran meraklı, öğrenmeye açık, zeki, çalışkan ve derslerdeki başarısıyla ön plândadır. Evin en küçüğü olan Ayşe, afacan, sevimli bir karakterdir. Olaylar içinde aktif bir şekilde rol almadığı için ayrıntılı bir şekilde verilmez.

Değişen Sevgiler’de, Halit, eğitimci bir ailenin çocuğudur. Başarılı, duyarlı, fedakâr, cesaretli bir kişiliğe sahiptir. Eniştesinin ısrarına karşı bir süre ailesinden uzaklaşarak eğitim hayatına eniştesinin yanında devam eder. Eniştesinin evinde kaldığı süresince yaşadığı birtakım kötü olayları annesini üzmemek için anlatmak yerine içinde taşıyarak fedakârlığını gösterir. Halit, eniştesiyle yaşadığı sorunlar sonucunda başarının en büyüğünün intikam olduğunu düşünerek derslerine çok çalışkan, boş zamanlarını kitap okuyarak değerlendiren, çalışkan, hırslı, mücadeleci bir kimlikle karşımıza çıkar. Kardeşi Ufuk ile iyi anlaşılan, ailesini seven, ailesine oldukça saygılı bir bireydir. Babasını örnek alan Halit, babası gibi yazar olmayı ister.

İdeallerini gerçekleştirmek için çalışmalarda bulunur. Çevre temizliğine önem veren Halit, çevre temizliği konusunda duyarlı davranışlarıyla arkadaşlarına örnek olur. Evinin yakınında kumar oynayan bir çeteyi gözlemleyen Halit, bildiklerini korkmadan polise anlatır, cesaretiyle babasının gurur kaynağı olur.

Halit'in kardeşi Ufuk, evin küçüğü olduğu için ailesinden sevgi ve şefkat bekleyen, ailesinin ilgisini çekmek için türlü muziplikler yapan, üstün zekâlı, çılgın, şımarık bir çocuktur. Kendi o yaştaki her çocuk gibi, hayaller kuran, masallar dinleyen, hayalperest ve yetenekli biridir: “*Bakalım Ufuk ne yapacak diye merakla bekledik. Oturdu, güzel güzel resimler yaptı, onları boyadı ve albümüne yapıştırdı. Hepimiz resimlerini çok beğendik.*” (D. S / 48).

Halit'in komşusunun çocukları Talat ve Teoman iki kardeşir. Birbirleriyle iyi geçinen kişilerdir. Çevrelerine karşı çekingen olan kardeşler, içe kapanık, sessiz, boş zamanlarında kitap okuyarak değerlendiren çocuklardır.

Halit'in kiracısının oğlu İhsan, çevresindeki olaylara karşı meraklı, cesur, sakın bir çocuktur. O, evinin yakınlarında olan bir kumar çetesini çökertmede arkadaşına yardım eder. İhsan, gösterdiği cesur davranışından dolayı babasından dayak yediği için babasından çekinir. Eserde ayrıntısıyla ele alınmaz.

Çocuklar da Savaştı'da, üç kardeşin büyüğü Kemal, on bir yaşındadır. Kemal, kısa boylu, yuvarlak yüzlü, kara kaşlı ve kara gözlüdür. Akıllı, sakın, sessiz, yardımsever, arkadaş canlısı, cesaretli, kararlı, kendinden emin, dürüst bir çocuktur. Arkadaşı Mahir ile ekmeğini bölüşen Kemal, yardımseverliğini ve arkadaşına verdiği değeri gösterir. Evdeki yiyeceklerin sınırlı olduğunun farkında olan Kemal acıksa acıktığını söylemeyecek kadar düşüncelidir. Yoksulluk, babasızlık, hayat şartlarının zorluğu Kemal'i yetişkin bir birey olmaya yönlendirir. Anne ve babasının ölümünden sonra kardeşlerinin sorumluluğunu üstlenir. Kardeşleriyle iyi geçinen Kemal, kardeşlerini

kurtarmak için canını tehlikeye atacak kadar fedakâr ve sorumluluk sahibidir: “*Ben bakarım kardeşlerime, gözün arkada kalmasın. Asker avradısın sen. Korku yaraşmaz sana. Suçumuzun olmadığı anlaşılacak, gene dönüp geleceksin.*” (Ç. S / 67).

Kemal’in küçüğü olan Ümmü, sekiz yaşında sarı saçlı, yeşil gözlü, beyaz tenli, uzun boylu, atak, güçlü, çalışkan ve yardımsever birisidir. Ümmü, ev işlerinde ve köy işlerinde annesine yardım eder, evi temizler, tarlaya gider, çekirgeleri kovalar, buğdayın çekilmesine yardım ederek sorumluluklarını yerine getirir. Yaşamın zorluğu, Ümmü’yü korkusuz her türlü yalnızlığa yokluğa alışkın güçlü bir kişi hâline getirir. Ümmü, acılar karşısında güçlü olduğu kadar, cesaretli, hayal gücü zengin, masallara, hikâyelere düşkün hayalperest birisidir.

Hüseyin beş yaşındadır. En küçük kardeşidir. Hüseyin, iri yapılı, buğday benizli, küçük yaşta olmasına rağmen, içten pazarlıklı, sinsi ve zekâsıyla ön plâna çıkar. Eserde ayrıntılı bir şekilde ele alınmaz.

Mahir, Kemal’in en yakın arkadaşıdır. Kemal ile iyi geçinir. Düşmanlar Kemal’in annesini ve Mahir’in dedesini götürdüğü zaman, iki arkadaş birbirine destek olur. Kemal Kara Kadir’den yardım istemek için dağa çıkınca Mahir de arkadaşına destek olmak için korkusuzca dağa çıkar. Arkadaş canlısı Mahir, cesaretli davranışıyla örnek teşkil eder.

Karadaylak’da, Hâşim, babasının onu terk etmesinden sonra annesine bağlanır. Bütün sevgisini ve ilgisini annesi ve kardeşine verir. Babasızlığın verdiği kızgınlık, acı ve özlem duygusuyla büyür. Mutlu olmak, mutlu görünmek için elinden gelen çabayı gösterir. Yalnız kaldığında babasının neden terk ettiğini sorgulayan, meraklı, sık sık hayaller kuran, hayalperest ve duygusal bir çocuktur. Okul yıllarında sırtında ceket olmayan Hâşim, zor şartlar altında soğuk kış günlerinde okula giderek, derslerinde başarı sağlayan çalışkan birisi olarak karşımıza çıkar. Babası öldükten sonra annesinin

ısrarına rağmen, babasını affetmez. Kindar, inatçı bir çocuktur: “*Hâşim’in babasına küskünlüğü, babası ölünceye kadar sürdü. Barışmadı onunla. Hatta babası sonradan yaşlanıp pişmanlık duyup da Nevzat’a ev ve dükkân verdikten sonra da bitmedi bu küskünlük. Anası üsteler, kardeşi üsteler, Nuh der peygamber demez Haşim.*” (K / 42).

Hâşim’in erkek kardeşi olan Nevzat, evin en küçüğüdür. Babasızlığı, yaşadığı yoksulluğu fark edemeyecek kadar küçük olan Nevzat, olaylara Hâşim’in baktığı penceren bakmaz. Nevzat, Haşim’e göre daha uysal bir çocuktur.

Evin en büyüğü olan Mediha Haşim’in babasıyla beraber yaşar. Çalıştığı iş yerinde hakarete uğradığı için yaşadıklarını sindiremez. Hastanelik olacak kadar hassas bir kişiliğe sahiptir. Ayrıntılı bir şekilde ele alınmaz.

Filiz Büyüyor’da, Filiz, baba sevgisi görmemesine rağmen babasına hayran bir çocuktur. Filiz’in huyları genellikle babasına benzer. Babası gibi sert, titiz, etrafında olan her şeyi gözlemleyecek kadar dikkatli ve oldukça zeki, anne ve babasına saygılı bir çocuktur. Filiz, annesini çok sevdiği için onu kimseyle paylaşamaz, bu yüzden küçük ağabeyiyle sürekli tartışır. Büyük ağabeyiyle daha iyi anlaşılan akıllı, merhametli, meraklı, yetenekli, başarılı sevimli, tutkulu ve derin bir iç dünyası olan bir çocuktur.

Okula merakı beş yaşında başlayan Filiz, okula erken kaydolar, derslerde başarı sağlayarak arkadaşlarına örnek olur. Boş zamanlarını kitap okuyarak değerlendirir. Filiz, çok zeki ve oldukça yetenekli olduğu için bir etkinlik için şiir okuma görevini üstlenerek herkesi kendisine hayran bırakarak ilgi odağı olur. Yeteneklerinin farkında olduğu için oyuncu olmaya karar verir. Bu düşünce doğrultusunda araştırmalar yaparken derslerine çalışmayı da ihmal etmez.

Kemal ve Özgür, Filiz’in manevi ağabeyidir. Kemal annesine olan sevgisini belli eden duygu yüklü bir çocuktur. Annesini kimseyle paylaşamadığı için sürekli Filiz ile

kavga eden kıskanç birisidir. Kemal'in serüven tutkusu olduğu için en büyük hayali denizcilik okuluna gitmektir.

Özgür ise Filiz ile iyi anlaşır, tıpkı Kemal gibi annesine düşkün olmasına rağmen, annesine olan sevgisini içinde taşıyan duygularını belli etmeyen bir çocuktur. Üniversite sınavlarına hazırlanırken, evin geçimine katkı sağlamak için fabrikada işçi olarak çalışarak fedakârlığını ortaya koyar. Filiz'in iki ağabeyi de ağırbaşlı, akıllı, içe kapanık, düşünceli çocuklardır.

Kitapta adı geçen çocuklar genelde küçük yaşta hayatı tanımak zorunda olan, yokluk çeken, omuzlarında taşıdığı yük ile erken olgunlaşan çocuklardır. Erken yaşta hayata atılan çocuklar, bir yandan çalışarak ailesine destek olurken, diğer yandan eğitim hayatlarına devam ederler. Eserlerdeki çocukların bir kısmı yaşadıkları zorlu yaşam koşullarında eğitim hayatına atılamayan çocukları oluştururken, diğer kısımdaki çocuklar ise, eğitime önem veren başarılı, bilinçli, okumayı seven, olumlu tiplerdir.

3.1.2 Anne

Anne ailenin temel taşıdır. Afet Muhteremoğlu Ilgaz'ın romanlarında genellikle olaylar çocuktan sonra anne etrafında gelişir.

Annem Annem'de, Rukiye güler yüzlü güzel bir kadındır. Ailesiyle köyde yaşar. Eşi duvar işçisi olduğu için maddi durumları iyi değildir. Rukiye bu yüzden kızlarını okutmak için maddî durumunun iyi olduğunu düşündüğü bir adamla kaçır. Yanıldığını anlayan Rukiye, İzmir'de bir fabrikada çalışır ve sonrasında hastalanır. Çocuklarından hastalığını saklayan Rukiye, çocukları üzülmemesi için tedaviyi reddederek fedakârlığını gösterir. Her işi kendi başına yapmaya çalışan, çalışkan bir tip olarak dikkat çeker.

Değişen Sevgiler'de Handan, eşi vefat ettikten sonra Recep ile evlenir. İlk evliliğinden iki çocuğa sahipken Recep ile evliliğinden Ayşe adında bir kızı olur. Handan bir yandan öğretmenlik yaparken, diğer yandan ev işleri ve çocukların bakımıyla ilgilenen fedakâr becerikli bir anneyi temsil eder. Handan, çocuklarına oldukça düşkündür. Çocuklarına sağlıklı ve dengeli beslenmeleri gerektiğini aşılarken, ev işlerinde de çocuklarına iş birliği yaptırarak dayanışma içinde olmalarını sağlar. Anne çocukları ile arkadaş gibi olur.

Sorunları konuşarak çözer, elindekilerle yetinmesini bilir, doğru bildiklerini çocukları ile paylaşır:

“Parayı ne sev, ne de nefret et... Parayı, tıpkı bizim yaptığımız gibi, ailemizde yapıldığı gibi, mutlu olmak, çalışmak, yaşayabilmek, sağlıklı olabilmek, verimli olabilmek için kullan. Yeteri kadar iste. Çünkü zaten sen böyle olmak istediğin sürece paranın fazlası sana gelmez. Namuslu kaldığın sürece hiçbir zaman paranın senin için bir sorun olmayacağını göreceksin. Yalnız dediğim gibi akıllı olmak ve yaşamak zorunda olduğunu da unutmamalısın.”(D.S / 69).

Handan, bol bol kitap okur, çocuklarına da kitap okuma konusunda örnek olarak olumlu bir anne modeli oluşturur. Teknolojinin bütün imkânlarından faydalanır, diğer annelere göre daha konforlu bir hayata sahip olduğu kadar, diğer anne tiplerine göre oldukça kültürlüdür.

Çocuklar da Savaştı'da Ünzile, evli ve üç çocuk annesidir. Eşi savaşa gitmeden önce eşinin dayağını yemekten, sövmelerini dinlemekten ezik ve yılığındır. Eşi Recep savaşa gittiğinde çocuklarını tek başına büyütür. Çocuklarını sıkıntılardan uzak tutmaya, mutlu etmeye, mutsuzluğunu çocuklarına sezdirmemeye çalışır. Aile içinde evin direği konumundadır. Evin bütün yükü Ünzile'nin omuzlarındadır. Ünzile, kendi hayatını yaşama fırsatını bulamayan, kendisini evlâtlarına adanmış fedakâr bir kadındır. Hayattaki en önemli değer dürüstlük olduğuna inanarak, çocuklarını da dürüst bir

şekilde yetiştirmeye çalışan Ünzile, çocuklarına hem anne hem baba olan mücadeleci Anadolu kadını simgeleyen emekçi bir tiptir:

“Ümmü, sabahın oluşunu anası evdeyse, iş yapan anasının tıngırtılarından anlar. Ne zaman uyanırsa anası uyanıktır. Ordan oraya, gidip gelir dolapları kapları açar kapar, testileri de aşağı çeşmeye giderek doldurur. Evde erzak varsa, tıngır tıngır hamur yoğurur, ekmek yapar, börek açar. Arada bir sandığından çeyizlerini çıkarır, bozar çocuklara şalvar, mintan, don, gömlek diker.” (Ç.S / 12).

Karadaylak’da Fatma, iki çocuğunu babasız büyütür. Eşinin onu istememesine rağmen eşine tutku ile bağlı, sadakatli ve namuslu birisidir. Eşinin maddî durumunun iyi olmasına rağmen, eşinin yanında ırgatlık yapan, çocuklarını yoksulluk içinde büyüten, yaşadığı olaylar karşısında sabırlı ve güçlü olmayı bilen biridir. Çocuklarına anne şefkatinden fazlasını verir. Çocukların babalarına olumsuz duygular beslemesini engelleyecek kadar iyi niyetli ve yapıcıdır.

Fatma, yaşadığı acı durumlara karşı hayatın eğlenceli tarafını bulmaya çalışan, hayat dolu bir kişidir:

“Örgüden horozlar yapar. Tüylerini, tavuk tüyünden boyadığı allı yeşilli tüylerden yapar. Bu boyaları yapıversin diye Haşim ona kumaş boyaları alıp gelir. Horozun altını kara pullarla işler, bacak gibi görünür bu pullar. Sonra küçücük dantel sepetler yapar, bu sepetleri kolalar. İçine ne koyarsan koy artık.” (K / 44)

Filiz Büyüyor’da Zühre, eşinden şiddet ve psikolojik baskı görmesine rağmen, eşine oldukça bağlı, duygusal bir kişidir. Eşini kaybetmemek uğruna, eşinin, kızı Filiz’e uyguladığı şiddeti görmezden gelecek kadar bencildir. Zühre, fabrikada çalıştığı zaman dilimi içerisinde ev işlerine yetişemez, beceriksiz tutumlar sergiler. Eşinin evi terk etmesi üzerine zaman içinde değişerek olumlu örnek bir anne tipi oluşturur. İşine bağlı, çalışkan, üretken, derneklere üye olup kendisini geliştiren, kitap okuyan dayanıklı, güçlü çocuklarına bağlı bir kişiliğe sahip olur. Çocuklarına dayanışmayı, tutumlu olmayı öğretir. Çocuklarına daha çok zaman ayırır. Onların yeteneklerini fark ederek istedikleri mesleği seçmelerine yardımcı olur. Zühre, zamanla kendisini kitap

okuyarak geliştirir: “*Zühre artık öyle çok kitap okuyor, okumak gereğini öyle çok duyuyor ki kitabın ve buna bağlı olarak ‘kültür’ ün önemini anlamış; kendisini, kızını, toplumunu, kocasını daha iyi tanıyabilmek için kitaplar ve kültürle daha yakından ilgilenmek zorunda olduğunu anlamıştı.*” (F. B / 27).

Kitapta yer alan annelerin yaşadığı ve içinde bulunduğu sosyal ekonomik durum, acı, yalnızlık ve korku gibi temel duygular onları çocuklarına daha çok yakınlaştırır. Anneler çocukları iyi yetiştiren, onlarla arkadaş gibi olan, sağlam ilişkiler kuran, çocuklarından sevgiyi şefkati esirgemeyen, fedakâr, güçlü olumlu örnek tiplerdir.

3.1.3 Baba

Baba ailedeki çocuğun iyi ilişkiler kurmasını sağlayan, bir köprü konumundadır. Afet Muhteremoğlu Ilgaz’ın çocuk romanlarında baba figürleri anne figürü kadar etken değildir. Kitapta yer alan çocuklar genellikle babası tarafında terk edilen ve babası vefat eden çocuklardan oluşur.

Annem Annem’de evli ve üç çocuk babası olan Rasim, duvar ustası yapar. Rasim, köyde ev, yapı yapanların işinde gündelikle çalışır, işinde çok çalışkandır. Rasim, maddî durumu olmamasına rağmen, çocuklarını okutmak isteyen eğitime önem veren, çocuklarının başarısıyla gurur duyan, olumlu bir baba figürüdür. Huzurlu bir aileye sahipken, eşinin evi terk etmesi üzerine çocuklarının sorumluluklarını yüklenerek şefkatini çocuklarından esirgemeyen, anlayışlı fedakâr bir babadır. Çocuklarına karşı iyi huylu, korumacı birisidir.

Değişen Sevgiler’de, Remzi öğretmenlik yapar, aynı zamanda kitap yazar. Halit ve Ufuk’un manevî babasıdır. Kitabın sonunda bir kızı olur. Çocuklarına manevî babalık duygusunu hissettirmeyen, sevgi dolu, hoşgörülü, duyarlı, ailesine bağlı, iyi bir baba olarak karşımıza çıkar. Remzi, mesleğine bağlı, çalışkan insanları ve çalışmayı çok seven, işinde ve günlük hayatında disiplinli, mükemmeliyetçi bir kişiliğe sahip olup

üzerine düşen her görevi layığıyla yerine getirir. Remzi, çocuklarına da verilen görev ve sorumluluğu yerine getirmeleri gerektiğini aşılar. İnsanlara karşı kusur işlememeye çalışır. Emek verdiği insanlardan aynı ölçülü davranışı bekler. Remzi, sözünün dinlenilmemesine çok kızan, çocuklarını seven, onlarla iyi ilişkiler kuran, kitap okuma konusunda çocuklarına örnek olan, çocuklarını yazdığı senaryoların tiyatrolarına götürerek eksikliklerini gidermeye çalışan, ilgili bir babadır. Halit babasının dürüstlüğünü şu şekilde dile getirir: “*Derin bir sevgiyle baktım Remzi Baba’ya. İnsanın böyle, her zaman, en karışık durumlarda bile doğruyu söylemesini bilen bir babası olması ne iyi, diye düşündüm...*” (D.S / 122).

Çocuklar da Savaştı’da, Recep’in kişiliği eşi Ünzile tarafından geri dönüşlerle anlatılır. Recep, savaşa gitmiştir, orada hastalanarak ölmüştür. Bu yüzden ayrıntılarıyla ele alınmaz. Recep, Ünzile’ye eziyetler eden sert, acımasız, şımarık bir kişiliği temsil eder.

Doğmamış çocuğuna acıma duygusu olmayacak kadar zalimdir:

“Korkumdan kapının arkasına saklandım açtıktan sonra. Elimde de idare lambası var. İçeri girdi, bir tokat yanağıma, bir tokat ötekine. Gözümde şimşekler çaktı sandım, elimden idare fırlamış gitmiş. Oracığa yığılmış kalmışım. Bir vakit sonra kendime geldim ki her yanımda çürük içinde. Bir de tekmelemiş beni o halimde...” (K / 13).

Karadaylak’da Halil, bir kadın uğruna eşini ve iki çocuğunu terk eder. Sadece kızı Mediha’yı yanına alır. Kızına karşı da sorumluluklarını yerine getirmez. Sert, acımasız bencil, cimri, nefret dolu bir kişidir. Köyün zengini olmasına rağmen, çocukları yoksulluk içinde büyür. Öldükten sonra mal varlığını çocukları arasında paylaşır. Olay örgüsünde Halil çok fazla ele alınmaz. Eşi ve oğlu tarafından geri dönüşlerle anlatılır.

Filiz Büyüyor’da Mahmut, fabrikada işçi olarak çalışmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır. Eşinin ilk evliliğinden olan iki çocuğunun manevî babasıdır. Mahmut, eşine psikolojik baskı uygulayan, küçümseyen, sert, sinirli, sorumsuz bir kişiliğe sahiptir.

Mahmut, eşini ve kızını sürekli döven, eşiyle sürekli tartıştığı için evi terk eden, çocuklarına karşı hiçbir sorumluluğunu yerine getirmeyen olumsuz bir babadır.

Sonuç olarak eserlerde bazı babalar şiddet eğilimli, bencil kişileri temsil ederler. Eşlerini terk eden, çocuklarını önemsemeyen, olumsuz kişileri oluştururlar. Babalar işlenen her hataya karşı çocuklarını azarlayan, onlarla iletişim kurmak yerine sinirle yaklaşan, ezen sert figürler olarak yer alırlar.

Çocuklara olumlu örnek teşkil eden babalar ise çocuklardan ilgisini esirgemeyen, hoşgörülü, olumlu, eşlerine ise saygı gösteren, sevgi dolu, yardımını esirgemeyen örnek babalardır.

3.1.4 Nine –Dede

Nine ve dedeler ailenin kökleridir. Çocuklar için önemli ve zengin değerler olarak bilinen nine ve dedeler eserlerde geniş ölçüde yer almaz.

Annem Annem 'de Molla Müstecap ve eşi Mânı Hacer'in çok sevdiği Fatoş ablasının dede ve ninesidir. Mânı nine tombul, pembe yanaklı, kızıl saçlı, yeşil gözlü güzel bir kadındır. Mânı, gençliğinde baskı, savaş, açlık yalnızlık gibi durumlarla karşılaştığı için cimri, kötü niyetli, huysuz ve sert bir kimliğe dönüşür. Hizmetini gören Hacer'i sürekli döver. Mânı nine, geleneksel bir kadındır, kız çocuklarının okumasına, eğitim görmesine karşı çıkar, yaşına göre çalışkan ve beceriklidir, her ne kadar eşine kızıp söylense de yıllarca baktığı hayatını paylaştığı eşine hizmette kusur etmez, sadakatlidir.

Molla Müstecap, Maninin eşidir. Müstecap savaştayken İngilizlere tutsak olur, yedi yıl İngilizlerin yanında kaldıktan sonra köyüne döner. Köye döndükten sonra, karısını ve çocuklarını döven, acımasız şiddete eğilimli bir kişi olarak görülür. Müstecap, yaşlandığı zaman hasta, çaresiz ve bakıma muhtaç olur, yaşlılık, onu daha da sinirli, huysuz bir kişi hâline getirir.

Değişen Sevgiler'de Halit'in anneanne ve dedesi, eserde aktif bir şekilde yer almaz. Halit'in dedesinin subay olduğu ve çocuklarına karşı adaletli olduğu Halit'in ağzından dile getirilir: *“Teyzem anlatır. Babası bir gün dut almak istemiş eve, çocuklara. Durmuş durmuş dutçunun başında. Alamamış. Hem dut pahalı olduğu için hem de alacağı duttan herkese beş tane bile düşmeyeceği için...”* (D.S / 87).

Halit'in anneannesinin iyi bir kadın olduğu, yoksulluk çektiği için, dikiş dikerek kocasına yardım ettiği Halit'in ağzından anlatılır.

Çocuklar da Savaştı'da Hacı nine, Recep'in annesidir. Hacı ninenin gelini başka biriyle evlenmek üzereyken düğün gecesi Recep tarafından kaçırıldığı için Hacı nine gelinini sevmez. Hacı ninenin torunlarına karşı sevgisi yoktur, maddi durumu iyi olduğu hâlde torunlarının yokluk çekmesine göz yumar, vicdansız, kötü niyetli, cimri, huysuz bir kişiyi temsil eder.

Molla Hasan, Ünzile'nin babası, Kemal, Ümmü, Hüseyin'in dedesidir. Beş çocuğa sahip olan Hasan, eşi Fadime'den boşanıp Koca Iraz ile evlenir. Üç çocuğu olur. Hâli vakti yerinde olan Hasan, bencil bir kişiliği temsil eder.

Koca Iraz'ın üç çocuğu vardır. Molla Hasan Fadime ile evliyken onların boşanmasına neden olur. Kötü, bencil birisidir. Ayrıntılı bir şekilde ele alınmaz.

Keşkekçi nine, eşi Demcik ile köyde yaylası olmayan yoksul kadınları evinde ağırlar. Yoksul kadınlar hayvanlarını otlatır, süttten peynir, yoğurt yapar evlerine dönerler. Nine, evine geleni boş çevirmez. Yardımsever, sıcakkanlı, misafirperver, ilgili, sevgi dolu olduğu için köydeki herkes ona nine diye hitap eder.

Karadaylak'da Fatma, Hâşim, Nevzat ve Mediha'nın ninesidir. Uzun boyludur. Çok konuşkan, çevreye kuşku, korku ve nefret ile bakan hiç gülmeyen, dedikoducu birisi olarak bilinir.

Çocukların dedesi ise savaş günlerinde, tütün satarken, Rum çetesinin eline düşer. Arkadaşını sayesinde kurtulunca, arkadaşına olan borcunu arkadaşının eşini ve bebeğini ölümden kurtararak vefakârlığını gösterir. Dede kızına çok düşkündür. Kızına küçük yaşta ud dersi aldırır, Rumca şarkılar öğreten sanatkâr ruhlu bir kişiyi temsil eder. Çocukların hiç görmediği dedesi dırdırcı ninelerinin yüzünden kederden ölür.

Eserdeki dede ve ninelerin bir kısmı hayatta olmadığı için yaşam biçimleri ve karakterleri torunlar tarafından anlatılır. Dede ve nine karakteri çocuklarla kan bağı olmamasına rağmen, onlara karşı olumlu, yardımsever, misafirperver olup örnek tipler sergilerken, çocukların gerçek nineleri dedikoducu, cimri, zalim, şiddet eğilimli, eğitime karşı olumsuz tipleri oluşturur.

3.1.5 Diğer Kişiler

Romanlarda olayların tamamlanmasında yardımcı olan karakterler “diğer kişiler” başlığı altında incelenmiştir. Yazarın olumlu ve olumsuz olarak nitelendirdiği kişiler olaylar içerisinde davranışları doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu kişilerin olumlu davranışları çocukların örnek alacağı kişiler olup, olumsuz davranışları ise çocuğun eleştirel gözle bakmasına yardımcı olur.

3.1.5.1 Komşular

Annem Annem’de Emine, Rukiye’nin köydeki komşusudur. Emine, çocukların anne ve babalarının evde olmadığı günlerde onlara çorba yapar, masallar anlatır, desteğini esirgemez, çocuklara göz kulak olur. İyiniyetli, sevecen, yardımsever, güvenilir bir kişiyi temsil eder.

Rukiye evi terk ettiği zaman İzmir’e yerleşince, komşusu aynı zamanda evin sahibi Meryem ile tanışır. Meryem, eşi öldüğü için tek başına yaşar ve Rukiye ile tanıştıktan

sonra ailenin ferdi gibi olur. Rukiye hastanedeyken çocukların bakımını üstlenir. Rukiye'nin emanetlerine gözü gibi bakan iyiniyetli, yardımsever bir kişiliğe sahiptir.

Osman, Rukiye'nin İzmir'deki komşusudur. Rukiye'nin çocuklarıyla ilgilenir. Rukiye'nin sigortalı olması için evrak işlerinde Hacer'e yardımcı olur. Rukiye'nin her ay sigorta aylığını çocuklarına düzenli olarak öder. Güvenilir, yardımsever bir kişiyi temsil eder. Fatma ise Osman'ın eşidir. Rukiye'nin çocuklarını çok sever. Diktiği kıyafetleri çocuklara hediye ederek yardımseverliğini ortaya koyar.

Değişen Sevgiler'de Berrin, Handan'ın komşusu aynı zamanda kiraladığı evin sahibidir. Son derece titiz olan Berrin, Handan evini taşıdığı anda yardıma gelir. Evi temizler. Evdeki ihtiyaçları tamamlama konusunda destek olarak yardımseverliğini gösterir. Handan ve ailesini taşıdıkları semtte yabancılık çekmemeleri amacıyla evine davet ederek misafirperverliğini ortaya koyar. Berrin'in samimiyeti, sıcakkanlı oluşu Handan ile iyi ilişkiler kurmasını sağlar.

Tamirci Selahattin Berrin'in eşi, İhsan'ın babasıdır. Karısını ve çocuklarını çok sever. Ailesine oldukça düşkündür. Zamanında İstanbul'un en iyi semtinde hizmetçilerle otururken, yardımseverliği, misafirperverliği arkadaşlarına düşkünlüğü yüzünden borcun altına girer. Mal varlığını kaybeder. Sessiz sakin, saf bir kişiliğe sahiptir.

Berrin'in Nermin ve Şirin adında iki kız kardeşi vardır. Nermin, eserde yardımsever, neşeli ve sanatkâr ruhlu bir kişi olarak tanıtılır. Ünlü bir piyanisttir. Aynı zamanda meslek okulunda müzik öğretmenliği yapar. Talat ve Teoman adında iki çocuğa sahiptir. Eşi Ahmet ise bir yayınevinde çalışır. Eserde, neşeli, esprili, misafirperver olarak tanıtılır.

Berrin'in diğer kardeşi Şirin ise, maddî durumu yerinde iki çocuğa sahip bir kişi olarak ele alınır. Ayrıntılı bir şekilde ele alınmaz.

Çocuklar da Savaştı'da, Ünzile'nin komşusu, Osman'ın karısıdır. Bir tek oğlu vardır. Savaşta ölür. Dertli, hüznü, hiç konuşmayan, hep dinleyen birisi olduğu için eserde ayrıntısıyla ele alınmaz.

Eserlerde yer alan komşular, ailenin bir ferdi kadar yakın olan, çocukların zor zamanlarında destek olan, samimi, yardımsever, misafirperver ve komşuluk ilişkilerinde birer örnek olan olumlu kişileri sergilerler.

3.1.5.2 Akrabalar

Bu kadroda diğer sınıflandırmalara girmemiş ve eserde olaylar kapsamında geniş ölçüde yer almayan akrabalar vardır.

*Annem Annem'*de Emine, Molla Müstecap'ın kızıdır. Hacer, Emine'ye “hala” diye hitap eder. Emine, çok konuşmayan, anne ve babasına saygılı, ailesine düşkün, vefalı bir kadındır. Ailesinin malında mülkünde gözü olmadığı gibi aile bağlarını da önemser. Annesinin ölümünden sonra babasının bakımını üstlenerek fedakârlığını otaya koyar.

Emine'nin kızı Fatoş, Hacer'e desteğiyle ön plâna çıkar. Güler yüzlü, dost canlısı, iyi kalpli, yardımsever bir kişiliğe sahiptir. Hacer'in “abla” diye hitap ettiği çocukların örnek aldığı olumlu bir tiptir. Hacer'in eğitim hayatına karşı çıkan aile büyüklerine karşı Hacer'i savunur. İdealist bir öğretmen olan Emine, bilgi ve birikimlerini Hacer'e öğretir. Hacer'e okuma yazma öğretmek ilkokulu başarıyla bitirmesine destek olur. Hacer'in annesinin vefatından sonra Hacer'i ve kardeşlerini yanına alarak vefakârlığını gösterir.

Hasan, Molla Müstecap'ın oğludur. İşi olmayan, baba parasıyla geçinen her gece içki içen ayyaş bir adamdır. Anne ve babasına karşı sorumluluğunu hiçbir şekilde yerine getirmeyen sorumsuz bir kişi olarak bilinir. Hasan, babası vefat ettikten sonra babasının ölümüne üzülmeyen tek derdi para olan paragöz birisidir.

Halime, Hasan'ın eşidir. Yıllarca kaynanasının hizmetini gördükten sonra İstanbul'a taşınır. Konuksever olarak bilinen Halime, evinde oldukça titiz ve kendi hâlinde birisi olarak karşımıza çıkar. Kayınbabası vefat ettikten sonra kısa süreliğine köye gelir. Kayınbabasının vefatından Hacer'i sorumlu tutar. Hacer'e şiddet uygulayan, kötü, acımasız bir kişi olarak karşımıza çıkar.

Cemâl, Hasan ve Halime'nin oğludur. Araba sevdası yüzünden memleketinden ayrılarak ailesi ile birlikte İstanbul'a yerleşir. Dolmuşçuluk yaparak eşini ve üç çocuğunu geçindirir. Anne ve babasına sadık, yardımlarını esirgemeyen, vefalı, iyiniyetli birisidir.

İbrahim, Rasim'in köylüsüdür. Köydeki herkes İbrahim'e “dayı” diye hitap eder. Rasim, kaza geçirdiğinde ona yardımcı olup, İstanbul'a tedavi için gitmesine vesile olur. Rasim'in ihtiyaçlarını karşılayıp, çocuklara göz kulak olur. Yardımsever ve güvenilir bir kişi olarak bilinir.

Değişen Sevgiler'de Perihan, Halit ve Ufuk'un teyzesidir. Perihan'ın çocuğu olmadığı için Halit ve Ufuk'u çocukları yerine koyar. Yeğenlerini sık sık evinde misafir eder. Çevresiyle iyi ilişkiler kuran Perihan, etrafa neşe saçan duygu yüklü bir kişidir. Eşi Faruk ile anlaşamaz. Maddi konularda sürekli kavga eder. Perihan'ın elinin sıkı olması, eşinin paragöz olması nedeniyle evde sürekli huzursuzluk yaşanır. İnatçı bir yapısı vardır. Becerikli olduğu için, evin geçimine dikiş dikerek katkı sağlar.

Faruk, çocukların eniştesidir. Perihan ile evlidir. Ailesine bağlı olduğu için eline geçen bütün parayı ablası ve eniştesine verir. Bu yüzden eşiyle sürekli kavga eder. Evdeki huzursuzluğu önemsemeyen, neşeli, eğlenmeyi seven, inatçı, cömert bir kişiliğe sahiptir. Zekâsı ve tatlı diliyle herkesin gönlünü almasını bilir.

Neriman, Handan'ın kız kardeşidir. Kendisinden yaşça büyük olan Sadık ile rızası olmadan babası tarafından evlendirilir. Neriman, güzel olduğu kadar merhametli,

fedakâr ve insanlara gösterdiği sadakat duygusuyla ön plâna çıkar. Çocuğu olmadığı için Sadık'ın ilk eşinden olan çocuklarına annelik yapar. Eşinin düşüncesizliğine, kötü davranışlarına karşı sabırla yaklaşan eşine bağlı bir kişidir.

Sadık'ın ilk eşi vefat ettikten sonra Neriman ile evlenir. Neriman'a karşı hiçbir yükümlülüğünü yerine getirmeyen Sadık, evde her daim sözü geçen, kendisinden başka kimseyi düşünmeyen, Halit'e gönderilen paralara el koyan, düşüncesiz, bencil, kötü niyetli birisidir.

Çocuklar da Savaştı 'da, çocukların amcası aynı zamanda köyün muhtarıdır. O, yengesi Ünzile'yi aileye yakıştırmadığı için Ünzile'yi ve çocuklarını abisinin emaneti olarak görmez. Yengesini ve yeğenlerini sevmediği gibi onları sefalet içinde bırakır. Ünzile yaylaya gittiğinde Muhtar, Ünzile'nin çetecilere yardım ettiğini söyleyerek iftira atar. Ünzile'nin ölümüne sebep olan, köylülere zulüm eden, vicdansız, zalim kötü niyetli, yalancı ve iftiracı birisidir.

Ahmet, çocukların dayısıdır. Eşi Nesli ile birlikte annesinden uzakta olan çocuklara bakar. Çocuklara evini açarak misafirperverliğini gösterir. Babasız büyüyen çocuklara baba sevgisi gösteren vicdanlı, iyi kalpli bir kişi olarak karşımıza çıkar.

Nesli, çocukların yengesidir. Çocukları çok sever, onlara yol gösterir. Eşi gibi merhametli, misafirperver bir kişi olarak karşımıza çıkar. Çaresiz kaldığı zamanlarda bile çocuklardan yardımını esirgemeyen yardımsever, çocukların dert ortağı, sırdaş bir kişidir.

Kara Kadir, düşmanı memleketten sürgün etmeye çalışan dağda yaşayan bir çete grubudur. Kemal ve Mahir'in yardım isteğini geri çevirmez. Kaybolan altınları bulmak için elinden geleni yapar. Bulduğu altınları söz verdiği gibi köylüye dağıtır. Güvenilir, vatansever, cesur, merhametli, akıllı bir kişidir. Muhtarın Kemal'e ve köylülere yaptığı

kötülükleri öğrenince, muhtarın kulağını keserek cezasını verir. Kemal ve Mahir'i çok sever. Onları kardeşi gibi gördüğü için koruyup kollar.

Eserlerde adı geçen kahramanların bir kısmı kan bağı olmamasına rağmen, çocuklara destek olan, yardım eden, korumacı güvenilir kişiler grubunda yer alırken, kan bağı olan akrabaların bir kısmı ise kötü niyetli, iftiracı, şiddet uygulayan bencil insanlardan oluşan olumsuz örnekleri temsil ederler. Aile köklerine bağlı, saygılı, merhametli, korumacı bir tutum sergileyen akrabalar ise emanet edilen çocukları gözü gibi bakarak olumlu güvenilir kişileri simgeler.

3.1.5.3 İşçiler

Filiz Büyüyor'da Zihni, Mahmut'un arkadaşıdır. Badanacılık yapar. Zühre'nin evin badanacılık yaptığı bir gün karı koca tartışmasına şahit olur. Mahmut evi terk etmek ister. Zihni, yardımsever ve dürüst bir kişi olduğu için yuvanın dağılmaması için elinden geleni yapar. Orta yolu bulmaya çalışan Zihni, Mahmut'un kararlı olduğunu anlayınca Mahmut'a evini açarak misafirperverliğini gösterir.

3.1.5.4 Öğretmenler

Öğretmenler, öğrencilerin örnek aldığı kişilerdir. Davranışlarıyla öğrencilerine rol model olmalıdırlar. Derslerde öğrencileriyle doğru iletişim kuran öğretmenler öğrencilerin başarılarına katkı sağlarken, öğrencileri azarlayan, onlara şiddet uygulayan öğretmenler, öğrencilerin eğitim hayatını olumsuz yönde etkiler.

Filiz Büyüyor'da Filiz'in öğretmeni, genç ve bekâr olduğu için öğrencilere karşı oldukça tecrübesizdir. Çocuklara sabırla yaklaşmak yerine onlara kötü örnek olan hoşgöründen yoksun, anlayışsız bir kişiyi temsil eder. Filiz, okula erken yaşta başladığı için dersi kavramakta güçlük çeker. Filiz'e dersi sabırla anlatmak yerine, Filiz'e şiddet uygular. Filiz, olanlardan kötü bir şekilde etkilenecek derslerde istediği performansı gösteremez.

Filiz, daha sonra yatılı okula başlar. Yatılı okuldaki öğretmenini oldukça tecrübelidir. Filiz’e derslerinde yardım eder. Filiz’in başarılı olması konusunda desteğini esirgemeyen, derslerde motive eden, anlayışlı sabırlı, çocuklara sevgisini hissettiren sevgi dolu bir öğretmen olarak karşımıza çıkar.

3.1.5.5 Bekçi

Değişen Sevgiler’de, sitenin bekçisi olarak bilinen Hamza, aksi, sinirli, huysuz bir kişi olarak karşımıza çıkar. Çevresindeki çocukları sert bakışlarıyla ürkütür. Hamza’nın ürkütücü bakışları insanların ondan korkmasına sebep olur. Sitede yaşayan kişiler, Hamza’nın eşine sürekli şiddet uyguladığına şahit olur. Ailesine ve çevresindeki insanlara karşı kötü davranışı olumsuz örnek teşkil eder.

3.1.5.6 Yardımcı

Çocuklar da Savaştı’da Gülsüm, muhtarın yanında çalışır. Muhtara çeşmeden su getirir. Muhtara su getirmeye gittiği bir gün Kemal’in çeşmede sırasını kaptığını düşünerek döver. Öfkesini yenemeyen Gülsüm, daha sonra Ünzile ile kavga eder. Vicdansız, kötü niyetli bir kişiyi temsil eder.

Osman, Kadir’in adamı, onun bir nevi yardımcısıdır. Osman, annesiz ve babasız büyür. Kadir’in isteği üzerine çocukların altınları bulması için yardım eder. Çocukları kardeşi gibi görür. Onları koruyup kollayan güvenilir, cesaretli bir kimlik ile karşımıza çıkar. Kemal ve kardeşleri vurulduğunda duygularını saklamayan, üzüntüsünü belli eden birisidir.

Eserdeki yardımcılarından Gülsüm, Kemal’e kötü davranışlarından dolayı olumsuz bir kişiyi oluştururken, Kadir’in adamı Osman ise, Kadir’e son derece sadık, çocuklara karşı bağlı, sevgi ve ilgisiyle onlara her konuda destek olan olumlu bir kişi olarak karşımıza çıkar.

3.2 İletiler

İleti, yazı veya sözle verilen, gönderilen bilgi mesajdır. Yazar söylemek istediklerini metin içinde okuyucuya mesaj vererek mesajı almasını, anlamlandırmasını sağlar. Eserlerde, “ahlakî”, “medenî”, “millî”, “dinî” ana başlıkları altında toplanmıştır.

3.2.1 Ahlâkî

3.2.1.1 Aile Sevgisi

Aile toplumun en küçük birimi olarak kabul edilen toplumsal bir yapıdır. Bireylerin her türlü ihtiyaçlarını karşılayan temel ortamdır.

Aile sevgisi, “ana- babaların birbirlerine duydukları sevgi ve çocuklarına gösterdikleri yakınlık, çocuktaki güven ve temelin huzurunu oluşturur. Çocuk ve gençler için “aile içerisindeki barış ortamı” yaşama, düşünme, gelişme ve mutlu olmanın ön koşuludur. Tersine, bu ortam “çatışmayla” dolu olduğunda çocuğun zihinsel, psiko-sosyal dünyası ile benlik değeri yara alır. Dengeli ve güçlü bir beraberlik üzerine kurulu olan, karşılıklı sevgi ve saygının egemen olduğu dingin bir aile ortamında, ufak tefek olumsuz rüzgârlar çocuğu etkilemez.” (Yavuzer, 2003 :20).

Çocukların gelişebilmesi, aile içinde huzurun olması için sevgi önemli bir unsurdur. Aile sevgisiyle beslenen çocuk sağlıklı gelişir, kendisine güveni artar. Böylelikle çocuğun ruhsal gelişimi tamamlanır.

Anlatıcı, çocuk kitaplarında aile sevgisine önem verir. Eserde, aile sevgisi, aileyi ayakta tutan, güç veren sevginin temelini oluşturan unsur olarak görülür. Anlatıcı, ilgili aile ortamında büyüyen çocuklar başarılı, mutlu, özgüvenli, sorumluluk sahibi bireyler olduğunu gözler önüne serer.

Anlatıcı, *Değişen Sevgiler*’de birlik ve beraberlik içinde yaşayan aileye yer verir. Sevgi, saygı ve huzurun olduğu ortamda büyüyen Halit, derslerde azim gösteren,

başarılı bir çocuk olur. Handan, Halit'e sevgisini motive eden cümlelerle ifade eder:

“Benim oğlum kocaman bir adam olmuş meğer de haberimiz yokmuş... Hem akıllı hem güzel hem de başarılı bir adam...” (D. S / 146).

Anlatıcı, çıkarları gereği aileyi terk eden, bu durumun sonucunu düşünmeyen ailelere de yer verir: *Annem Annem*'de Rukiye, çocuklarının rahat etmesi, okuması için maddî durumunun iyi olduğunu düşündüğü bir adamla kaçır. Rasim hastalanır, İstanbul'a sevk edilir. Hacer, köyde bir ailenin bakımını üstlenir. Hizmetini gördüğü ailenin kötü davranışlarına maruz kalır. Yaşadığı art arda sarsıntılardan sonra psikolojik tedavi durumu atlatmaya çalışır. Aile içinde yaşanan olaylar, çocukların olumsuz bir şekilde etkilenmesine neden olur.

Anlatıcı, eserlerinde erkeğin sözünün geçtiği, ataerkil ailelere de yer verir. Babası tarafından ezilen, hor görülen şiddete maruz bırakılan çocukların tutundukları değerleri konu alır:

Çocuklar da Savaştı'da, karnında Hüseyin'i taşıyan Ünzile, eşinin psikolojik ve fiziksel şiddetine maruz kalır. Yaşadığı şiddeti çocuklarına hissettirmemeye çalışır. Eşi vefat ettikten sonra çocuklarına kenetlenmeye çalışır. Zor şartlarda yaşayan bir annenin, çocuklara sevgisini sözlerinden çok davranışlarıyla ifade ederek şefkatini gösterir: *“Çocuğu bacaklarından çekip yatırdı mindere. Üstüne de ehram örttü, bir zaman uyuyan oğlunun yüzüne baktı. Bu çocukları ne kadar sevdiğini, onlar için neler yapabileceğini, ah, olanakları bol olsa, neler yapmak istediğini düşündü.”* (Ç. S / 27).

Karadaylak'da Hâşim, babasının eksikliğini derinden hisseder. Hâşim, badem ağacından badem kopardığı gün, babasının onu taşlamasını unutmaz. Babasının şiddetini, ailesini terk etme sebebini sürekli sorgular. Annesine ve kardeşlerine tutunarak babasızlığın eksikliğini kapatmaya çalışır. Hâşim, aynı duyguları yaşamasını

istemediği kardeşi Nevzat'a sevgisini, ilgisini, korumacı davranışıyla gösterir:

“Geceleri uyurgezer olan bu çocuğu Hâşim sever, ona baba gibi kol kanat gererdi.”

(K / 6).

Tartışma ve gürültü içinde yer alan çocuklar, güvensiz ve korkarak yaşarlar:

Filiz Büyüyor'da ebeveynlerin birbirine hakaret etmesi, bağırması, şiddetli geçimsizliğin yaşanması çocukların ruhsal olarak yara almasına neden olur. Aile bireyleri bu durumda kaybetme korkusu yaşarlar. Anne, çocuğunu ve eşini kaybetmekten korkar. Çocuklar, anne sevgisini yitirmekten korkarak içe kapanık güvensiz davranışlar sergiler.

Anlatıcı, eserlerde özellikle yetişkinlerin alması gereken mesajlara yer verir. Ailelerin çocukları koşulsuz sevmeye, sevgiyi çocuğa iletme konusunda iletiler verir. Aile sevgisinden yoksun büyüyen çocuk, güvensiz, mutsuz, depresif davranışlar sergiler. Çocukları hakaretten, şiddetten uzak tutmak gerekir. Çocukların sevgi dolu, saygılı, başarılı bir kimlik inşa etmesi için ailelerin çocuklara sevgi göstermesi gerektiği mesajını verir.

3.2.1.2 Fedakârlık

Fedakârlık insanın sahip olduğu bir şeyden herhangi bir çıkarı olmadığı halde bir başkası için vazgeçmesi demektir (Tarhan, 2019: 17).

Fedakâr insan paylaşmayı bilen, yardımsever kişilerdir. Bu kişiler değer verdiği her şeyi feda etmekten kaçınmazlar. Fedakârlık sayesinde kötü düşüncelerden uzaklaşırlar. İnsanlarla iyi ilişkiler kurarlar. Toplum tarafından örnek alınacak kişileri temsil ederler. Anlatıcı, eserlerinde fedakârlık değerini yansıtan çocuklara yer vermiştir. Ailelerini seven, ailelerine bağlı olan çocuklar, yaşadıkları sıkıntıları çocukları üzülmeyin diye anlatamayacak kadar fedakârlardır.

Annem Annem'de Hacer, babasının hastane masraflarını karşılayan Molla Müstecap'a karşı minnet borcunu ödemek için Molla Müstecap'ın evine gider. Ailenin hizmetini görür. Orada yaşadığı sıkıntılara karşı ailesi için katlanarak fedakârlığını gösterir. Hacer'in annesi Rukiye ise çocuklarını mutlu, huzurlu görebilmek için sağlığından vazgeçip tedavi olmayı reddederek fedakârlığını gösterir.

Değişen Sevgiler'de Halit, daha iyi bir eğitim almak için eniştesinin evine taşınır. Ailesinden uzak kaldığı süre boyunca türlü sıkıntılar çeker. Annesinin ısrarlarına rağmen yaşadığı zorlu süreci ailesine anlatmak istemez: “*Ama bütün kış ben okula ceketle, üşüyerek gittim geldim. Palto alınmadı bana. Ha bugün, ha yarın derken, kış geldi geçti, bahara çıktı. Ben bunların hiçbirini annelere yazamıyordum. Onları tedirgin etmek, teyzemler düşman etmek istemediğimden belki.*” (D. S / 19).

Fedakâr insanlar sevdikleri için kolaylıkla her şeyden vazgeçen insanlardır. Bu insanlar sevdiği kişiler uğruna canlarını hiçe sayarlar. *Çocuklar da Savaştı*'da kardeşlerini yanına aldırarak isteyen Kemal canını tehlikeye atarak dağdan köye iner. Yengesinin evine ulaştığında düşmanların hedefi olur. Kemal kardeşleri uğruna canını feda ederek fedakârlığını gösterir.

Anlatıcı, romanlarında çocukların eksikliğini tamamlayan, emek veren, çocukların kimseye muhtaç olmaması için gecesini gündüzüne katıp elinden geleni yapan fedakâr annelere de yer verir. *Karadaylak, Çocuklar da Savaştı, Filiz Büyüyor, Değişen Sevgiler* adlı eserlerde eşinin yokluğunu çocuklarına hissettirmemeye çalışan hayatını çocuklarına adayan anneler fedakârlık örneğini gösterirler.

Sonuç olarak anne ve çocuklar fedakârlık değerini gösterme konusunda olumlu davranışlar sergiler. Anneler, çocukları için sağlığından vazgeçen, onların mutlu olabilmesi için çalışan emek vererek fedakârlığını ortaya koyan, olumlu bireyleri

yansıtırken, çocuklar ise annelerini fedakârlık konusunda örnek alan, ailelerini üzmemek adına sahip olduğu değerlerden vazgeçen, olumlu kişileri temsil ederler.

3.2.1.3 Paylaşım/ Arkadaşlık

Paylaşma insanların sahip oldukları imkânları; ihtiyaç sahibi olan insanlara imkânlar ölçüsünde yardım etmesi gerektiğinde aralarında bölüşmesi, sevinçlerine ve üzüntülerine ortak olmasıdır (Ekinci, 2020: 145).

İnsanlar yaratılış gereği bazen ağlayacak bir omuza, yiyecek bir lokma ekmeğe, güvenecek dostu ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaçları karşılayan insanlar hayatı yaşanabilir hâle getirirler. Paylaşmak toplum bilincini güçlendirir, insana insan olma değeri katar. Sevgi bağını güçlendirerek olumsuz duygulardan uzaklaştırır. İnsanların merhamet duygusunu geliştirir. Eserlerde yer alan kahramanlar birbirleriyle paylaşım içerisinde olurlar. Şair Necip Fazıl Kısakürek'in “*Eğer tadını bilerseniz, ekmeği paylaşmak, ekmekten daha lezzetlidir*” sözünden yola çıkarak paylaşmanın örneğini *Çocuklar da Savaştı*’da Kemal verir. Arkadaşlığın bağını güçlendiren Kemal, arkadaşı Mahir ile ekmeğini bölüşerek paylaşmanın ve arkadaşlığın önemini gözler önüne serer: “*Kemal, cebinden ekmeğini çıkardı, ikiye böldü, üzümün de birazını ayırıp Mahir’e verdi.*” (Ç. S / 20).

Güzel bir ana şahit olmak, aile içinde bu sevince ortak olmak, paylaşmanın örneğidir. *Değişen Sevgiler*’de kızının doğduğunu öğrenen Remzi, evde merakla bekleyenlere müjdeli haberi verir. Aile bireyleri birbirlerine sarılıp dans ederek mutluluklarını paylaşırlar.

Anlatıcı, çaresizliği, üzüntüyü yokluğu birbirlerine kenetlenerek atlatmaya çalışan aile bireylerine de yer verir. *Karadaylak*’da Haşım, annesi ve kardeşiyle geçirdiği zor zamanların üzüntülerini paylaşarak çaresizliklerini atlatmaya çalışırlar: “*Hâşım’ın*

ailesi uzun yıllardır bu acıyı, bir yoksulluğu, bir haksızlığın getirdiği çaresizlikleri birlikte yaşayan, bunları paylaşarak azaltmaya çalışan insanlardı.'' (K / 17).

Çocukların öğrenmesine yardımcı olmak, çocukların gelişimini tamamlayabilmesi için bilgiyi paylaşmak gerektiğine inanan yazar, eserinde bilgiyi paylaşan kahramanlara da yer verir. *Annem Annem*'de Fatoş, okuma- yazma bilmeyen Hacer'e okuma yazmayı öğretir. Fatoş deneyimlerini, bilgisini, kitaplarını Hacer ile paylaşarak destek olur.

3.2.1.4 Dayanışma

Bir topluluğu bir toplumu oluşturan bireylerin duygu, düşünce ve çıkar birliğiyle birbirlerine karşılıklı olarak bağlanmaları ve her konuda birbirlerine destek olmalarıdır (Püsküllüoğlu, 2007: 208).

Dayanışma içinde olan insanlar adalet, ahlak, saygı ve sevgi gibi değerlerin yaşatılmasında katkıda bulunurlar. İnsanları seven, gönlü ve zihni insan sevgisiyle dolu olan kişilerin dayanışma ve yardımlaşmadan kaçmaları mümkün değildir (Doğan, 2001: 10).

Dayanışma ve yardımlaşmanın olduğu yerde birlik ve beraberlik sağlanır. Anlatıcı, eserlerinde birlik ve beraberlik içinde yer alan kişilere yer verir. Zor şartlar karşısında birlikte hareket etmenin iş birliği içinde olmanın işleri kolaylaştırdığını vurgular.

Annem Annem' de Hacer, birlikte hareket etmenin, dayanışma içinde olmanın, iş yükünü hafifleteceğinin bilincinde olduğu için bu davranışı onu yakınlarıyla beraber harekete geçirir. Hacer, evde kalıp kardeşlerine bakar, alışverişi ve ev işlerini yaparak Fatoş ablasının yükünü hafifletirken, komşuları Meryem ise Hacer'e yardım ederek ona destek olur.

Dayanışmanın diğer bir örneğini *Değişen Sevgiler*'de Halit ve kardeşi Ufuk verir. Handan hamile olduğu için evlerinin yakınındaki çeşmeye gidemez. Halit ve kardeşi

aralarında anlaşarak annelerine yardım etmek için sırayla suyu taşırlar. Dayanışma sayesinde işleri kolaylaştırmış olurlar.

Çocuklar da Savaştı'da Ümmü, ev işlerine ve köy işlerine yetişmeye çalışan annesine destek olup dayanışma içinde annesinin yükünü azaltmaya çalışır:

“Ümmü anasının dediklerini yaptı. Önce sofraya bezini yaydı. Sonra ağır değirmen taşlarını sürükleyerek getirdi. Anası torbasından çıkardığı buğdayları bu iki taşın arasındaki deliğe dökerek kolu çevirmeye başladı. Ümmü de anasına yardım ediyor, o yorulunca kolu Ümmü çevirmeye çalışıyordu.” (Ç. S / 15)

Anlatıcı, birbiriyle dayanışma içinde yer alan çocuklara yer verdiği gibi, dayanışmanın önemini bilen çocuklara bu konuda örnek olan ebeveynlere de yer verir.

Filiz Büyüyor'da eşi tarafından terk edilen Zühre, çocuklara tek başına bakmak zorunda kalır. Zühre, maddî durumu yerinde olmadığı için dernekteki arkadaşlarıyla iş birliği yaparak dayanışma içerisine girer. Zühre, çocukların kendilerine olmayan giysilerini Filiz'e giydirirken Filiz'in kıyafetlerini de dernekteki arkadaşların çocuklarına verir. Bu şekilde gereksiz masraftan kaçınmış olurlar.

Anlatıcının dayanışma örneği tasarruf konusuyla iç içe işlenmiştir. Çocuklar dayanışma sayesinde israfın önüne geçmiş olurlar. Bencillikten kurtularak yardımlaşmanın önemini öğrenen çocukların aynı zamanda arkadaşlık bağı güçlenir.

3.2.1.5 Misafirperverlik

Misafirperverlik, kendisine misafir gelmesinden hoşlanan, misafirine ikram eden, onu en güzel şekilde ağırlayan kişiye denir (Ekinci, 2020: 232). Toplumun önemli bir parçası olan misafirperverlik değeri kültürümüzde önemli bir yere sahiptir.

Bir eve misafirin gelmesi bereket, misafir kabul etmek duanın kabul olacağına inanılırdı. Misafirperverlik sadece adet ve gelenek değil, erdemli bir davranış ve ibadet olarak kabul edilirdi (Ekinci, 2020: 232).

Erdemli bir davranış olan misafirperverlik değeri kişiler arasında samimi bir bağ oluşturarak insanlar arasında yakın ilişkiler kurmayı sağlar. Afet Muhteremoğlu Ilgaz, eserlerinde misafirperverlik değerine yer verir. *Annem Annem*’de Rasim, evine gelen misafiri en iyi şekilde ağırlamaya çalışır. Misafirin ayakta karşılanması gerektiğini ve eve gelen misafire “hoş geldiniz” sözüyle hitap etmek gerektiğini çocuklara anlatarak misafire verdiği önemi ortaya koyar.

Yeni taşınan komşuya yakınlık göstermek, ihtiyaçlarını karşılamak, yardım etmek misafirperverliğin göstergesidir. *Değişen Sevgiler*’de evin kiracısı Berrin, yeni taşınan kişilere yardım ederek misafirperverliğini gösterir: “*Hemen kovalara, bezlere yapışıp işe koyuldu. Buradaki zor yaşama koşulları, insanları çalışkan ve güçlü yapıyordu anlaşılan. Annem şaşkınlık içinde oradan oraya koşarken kadıncağız bütün odaları süpürüp sildi.*” (D. S / 38).

Zor durumda kalan insanlara evini açmak, ikramda bulunmak, misafiri en iyi şekilde ağırlamak, misafirperverliğin örneğidir. Anlatıcı, *Çocuklar da Savaştı*’da bu durumun örneğini verir. Zor durumda kalan Ünzile, Keşkekçi ninenin evine sığınır. Evin kapısını Ünzile’ye açan Keşkekçi nine, kendisine sığınan misafirleri en iyi şekilde ağırlamaya çalışarak misafirperverliğin önemini vurgular.

3.2.1.6 Güvenilir Olma

Hayatı boyunca, davranışlarında ve yaşamında doğruluğu kendine ilke edinen insanlar toplumda güvenilir insan olarak kabul görür (Ekinci: 2020: 132).

Güven duygusunu çocuklar doğdukları andan itibaren aileden öğrenirler. Aileye bağlanan çocuklar, güvensizliği hissederse çevresindeki insanlara korkuyla yaklaşırlar. Aile birbirine güvenirse çocuklarda kendilerine güvenen bir birey olarak yetişirler. Kendisine güvenen çocuk çevresindeki insanların kolaylıkla güvenini kazanır. Güvenirlik değeri toplumlarda olması gereken özelliklerden birisidir.

Anlatıcı, romanlarında güven konusunu şu şekilde işler:

Annem Annem'de Molla Müstecap, eşi öldükten sonra intihar etmeyi düşünür. Hizmetini gören Hacer'e ilaçları sakladığı yerden getirmesini ve kimseye söylememesini tembih eder. Molla Müstecap'ın niyetini anlamayan Hacer, Müstecap öldükten sonra akrabaların ısrarlarına, uyguladıkları şiddete rağmen dedenin nasıl bir şekilde öldüğünü kimseye söylemez. Kendisine güvenen dedenin güvenini boşa çıkarmak istemez. Yediği dayaklara, işkencelere rağmen ağzını açıp tek kelime etmez. Sır tutmasını bilen, güvenilir birisidir.

Filiz Büyüyor'da ise eşiyle sürekli tartışma içinde olan Zühre, fabrikada çalışıp geriye kalan zamanda ev işlerine yetismeye çalışınca bitkin düşer. O, iş yaparken sinirlenir, çocukları azarlar. Filiz annesinin davranışlarından olumsuz bir şekilde etkilenir, etrafa korku dolu gözlerle bakar.

Aile içinde güven duygusunun olduğu yerde çocuklar olumlu davranışlar sergilerken, güven duygusunun olmadığı sık sık huzursuzluğun, tartışmanın olduğu bir ailede çocukların ruh sağlığı olumsuz bir şekilde etkilenir. Bu yüzden ebeveynler çocuklara güven vermeli, çocukların güven duygusunu zedeleyen davranışlardan uzak durmaları gerekir.

3.2.1.7 Dürüstlük

Doğruluk, ahlaki erdemlerin en önemli özelliklerinden birisi ve belki de en başında geleni doğruluktur. Doğruluk kişinin inanç, niyet ve düşüncelerinde, işlerinde, söz, iş ve davranışlarında hakikate, adalete, gerçeğe uygunluktur (<https://feyzdergisi.com>).

Dürüstlük ise doğru bildiğini söylemektir. Dürüst insan hatalarını bilen, tutarlı, güvenilir kişidir. Dürüstlüğün olduğu yerde insanlar arasındaki bağ kuvvetlenir. Dürüst kişiler, toplum arasında sayılan sevilen kişiler arasında yer alırlar.

Dürüst olmayan insanlar, menfaatleri gereği herkese zarar verirler. Çevresindeki insanların güvenini kaybederler. Bu nedenle dürüstlüğün önemini küçük yaşta çocuklara aşılama gerekir. Yazar dürüstlüğün değerini şu şekilde işler:

Çocuklar da Savaştı'da Kemal ve Ümmü, yaylada gezerken babaannelerinin bahçesinde gördükleri ayvaları dayanamaz yerler. Annesine dürüst olan çocuklar Ünzile'nin kızacağına bile bile durumu Ünzile'ye anlatırlar. “*Bütün dürüst ve doğruluğu seven çocuklar gibi onlar da o gün başlarına gelen her şeyi anlatmışlardı analarına.*” (Ç. S / 61).

Sonucu ne olursa olsun her durumda doğruyu söylemek gerektiğine inanan çocuklar dürüst davrandıkları için olumlu örnek sergilerler.

3.2.1.8 Tasarruf/ İsrâf

Tasarruf, parayı ya da tüketilecek herhangi bir şeyi dikkatli kullanma, idareli harcama anlamına gelir (Püsküllüoğlu, 2007: 806).

Tasarruflu olan insanlar, elinde olan imkânları, ölçülü bir şekilde kullanarak, israfın önüne de geçmiş olur. Anlatıcı, tasarruflu olmak gerektiğini *Annem Annem*'de vurgular. Anlatıcı, kahramanlar aracılığıyla, tasarruf ve sağlıklı olma konusunu iç içe işleyerek, israfın da önemine değinir.

Çocuklara her konuda örnek olmayı başaran Fatoş, tasarruf konusunda da çocuklara örnek olur:

“*Ablam diyordu ki:*

-Paramız olsun küçük buzdolabı alalım. Hele ben çalışmaya başlayayım... Yavaş yavaş para biriktirir, buzdolabı, çamaşır makinesi alırız. Leğenin başında geçireceğimiz zamanı daha yararlı bir işte geçirir, gücümüzü de boşuna harcamış olmayız. Yiyeceklerimiz de tozdan, topraktan, sıcaktan, böceklerden, sineklerden korumuş oluruz. Hastalanmamanın, sağlıklı olmanın, insanca gerekleridir bunlar.” (A. A / 147).

3.2.2 Medenî

3.2.2.1 Eğitim

Eğitim bireyin doğumundan ölümüne kadar süregelen bir süreçtir. Bu süreç bireylere çeşitli bilgi, beceri, tutum ve değerler kazandırır. Bu öğrenme süreci bireyin davranışlarında gözle görülür değişiklere neden olur (Erden, 2011: 15).

Bireyler, bu davranış değışiklikleri sayesinde kendisini daha rahat ifade etmeyi öğrenerek olumlu davranışlar sergiler. Olumlu davranışların kazandırılmasında ailenin payı büyüktür.

Eğitimin temeli ailede verilir. Boş zamanlarını kitap okuyarak değerlendiren aile bireyleri bu konuda çocuklara örnek olur. Çocuk ailenin davranışlarını gözlemleyerek rol-model alır:

Değişen Sevgiler'de eğitimci bir ailenin çocuğı olan Halit, anne ve babasının işten arta kalan zamanda kitap okuduklarına şahit olur. Halit'te anne ve babası gibi boş zamanlarını kitap okuyarak değerlendirir.

Anlatıcı, eserlerde eğitimin önemine yer veren bireyleri ele alırken, eğitime karşı çıkan bireylere de yer verir:

Annem Annem'de kırsal kesimde yaşayan, ailesine destek olmak amacıyla okula gidemeyen Hacer, eline geçen kitapları fırsat buldukça çalışarak okumayı öğrenir. Hacer'in hizmetini gördüğü evin sahipleri ise kız çocuklarını okutmaya karşıdır. Kız çocuklarının okula gitmesinin gereksiz olduğunu düşünerek eğitime karşı olduklarını belirtirler.

Başarılı, özgüvenli, sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmek isteyen aileler, çocuklara kızmadan, sabır göstererek çocukları eğitmelidir. Çocuklarına doğru eğitim vermek için çaba sarf eden aileler, çocukların yaptıkları hataları düzeltmek için şans vermek yerine hata yaparak öğretmeye çalışırlar:

Filiz Büyüyor'da Filiz, dalından kopardığı bir çiçeği annesine hediye etmek ister. Babası çiçeği dalından kopardığı için Filiz'e öfkelenir. Filiz'in kafasını saksıya bastırarak çiçeği yemesini ister. Filiz'in çenesi yırtılır. Çiçeği koparmaması gerektiğini öğreneceği yerde babasından korkar. Mahmut'un yanlış tutumu Filiz'in olumsuz düşünceler beslemesine neden olur.

Anlatıcı, maddî imkânların el vermediği, eğitimden yoksun olan ve eğitimi zor şartlarda tamamlamaya çalışan çocuklara da yer verir:

Çocuklar da Savaştı'da maddî imkânsızlıklar doğrultusunda eğitim hayatına başlayamayan çocuklar, annelerine yardım ederek yaşamlarını sürdürürler.

Karadaylak'da babası tarafından terk edilen, maddî sıkıntılar içinde büyüyen Hâşim, üniversite yıllarında zorlu kış şartlarında okula devam ederek eğitim mücadelesinden vazgeçmez:

“Bunları Hâşim özellikle yarım pabuçla köy ilkokuluna gidip geldiği yıllarda, sonra da liseyi okumak için Ezine’de arkadaşlarıyla ev tutup perişan kışlar geçirdiği yıllarda, daha derinini de Balıkesir’de öğretmen olmak için okuduğu yıllarda düşündü, olgunlaştırdı, geliştirdi.” (K / 12).

Aile ve çocukların eğitim konusundaki tutumları önemli olduğu kadar, öğretmenlerinde eğitim konusundaki davranışları çocuklar için önemlidir. Öğretmenler çocuklara ilgi göstermek yerine, olumsuz davranışlar sergilerse, çocuklar öğrenme konusunda başarısızlık gösterirler. Bu durumun örneğini *Filiz Büyüyor*'da Filiz gösterir:

Filiz okula küçük yaşta başlar. Öğretmeninin anlattıklarını anlamak konusunda yetersiz kalır. Filiz'in öğretmeni Filiz'e anlayış göstereceği yerde şiddet uygulayarak tepkisini gösterir. Filiz, derslerde olumlu davranışlar sergilemek yerine derslerde başarısızlık gösterir. Filiz, okulunu değiştirip yatılı okula başlar. Okulda, öğretmenin gülür yüzlü, sevecen ilgi dolu davranışlarına şahit olur. Derslerde başarılı örnek bir öğrenci olur.

Öğretmenler çocuklara sabır göstererek doğruyu öğretmeye çalışmalıdır. Çocuğun okulu sevmesi sevgiyle yaklaşması öğretmenin olumlu davranışlarıyla gerçekleşir. Öğretmenin sevgisiyle beslenen çocuk, okul hayatında başarılı, mutlu bir çocuk olur.

Kitapta yer alan çocukların hepsi birer idealisttir. Kırsal kesimde, maddî imkânsızlık yaşayan, ailesinden uzakta olan çocuklar, eğitime büyük ölçüde önem verirler. Kahramanlar, kendilerine inanmaktan vazgeçmeyen, azimli, boş zamanlarını kitap okuyarak değerlendiren çalışkan çocuklardır. Aileler ve öğretmenler bu konuda öğrencilerin başarısını destekleyen olumlu bireylerdir.

3.2.2.2 Doğa / Hayvan Sevgisi

Doğayla bir bütünlük içinde yaşayan insanlar, temel ihtiyaçlarını doğadan karşılamaktadır. İnsanlar bu ihtiyaçları karşılarken yaşadıkları yapıya ihanet ederek doğaya zarar verirler. Bu durumun önüne geçmek için aileler çocuklarını bilinçlendirmeli, çocuklara çevreyi temiz tutmanın önemini anlatmalıdır. Çocukların çevre bilincinin gelişmesi için çocuklara bitki ve hayvanları tanıtmaya, onları doğayla iç içe yaşatmak gerekir. Çocukların hayvanlarla kurduğu bağ iletişim becerilerinin gelişmesini sağlar.

Anlatıcı, romanlarında doğa sevgisine yer verir. Doğa sevgisi, çocukların psikolojisinin gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Bitkiler, insanların pozitif düşünmesine yardımcı olurken insanlar üzerinde sakinlik hissi uyandırarak ruh hali üzerinde olumlu etkiler uyandırır.

Bu durumun örneğini *Annem Annem* 'de Hacer verir. Annesini kaybetmenin derin üzüntüsü içinde olan Hacer, çevresindeki insanların onu görmezden geldiğini düşünerek bunalıma girer. İyileşmek için çaba sarf ettiği dönemde bahçesinde yetiştirdiği bitkilerle hayat bulmaya çalışır.

Çiçeklerin insanlar üzerinde olumlu etkisi olduğu kadar, hayvan sevgisinin de insanlar üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğuna inanan Hacer, yalnızlık duygusundan kurtulmak için hayvanlarla arkadaş olur. Ailesine olan özlemini tavuklara iyi bakarak gidermeye çalışır: “- Onlar benim kardeşlerim, dedim. Hanife’yle Ayşe’m. Onlara bakarken kardeşlerime bakarım sanki... Onlara yem, su verirken Ayşe’yi beslerim, temizlerim gibi gelir bana. Onlar da bana alıştılar, beklerler.” (Ç. S / 57).

Anlatıcı, doğayı koruyan, çevrenin korunması konusunda bilinçli olan çocuk kahramanlara da yer verir. *Değişen Sevgiler*’de Halit’in yaşadığı mahallede yoğurt sularının lağım borusunu tıkaması üzerine mahalledeki kişiler, lağım kokusundan rahatsız olur. Halit bu durumun önüne geçmek için arkadaşlarıyla beraber, durumu evin sahibine anlatır: “Bu lağım işini, çevrenin, hepimizin sağlığı için çözmeleri, temizlemeleri gerektiğini anlatacaktık onlara. Ayrıca yoğurt kaplarının da bu sularla yıkamasının sakıncalarını öğretecektik. Yoksa bizim okumuşluğumuz, sınıf geçmişliğimiz nerde kalıyordu...” (D. S / 139).

Verilen eğitimi doğru kullanmak gerektiğine inanan Halit, yaşadığı çevrede üzerine düşen görevi yerine getirerek toplumun bilinçlenmesi için çalışmalarda bulunur.

Doğayı korumanın yanında doğaya farklı bir bakış açısı geliştiren anlatıcı, doğadan faydalanan bireylere de yer verir.

Çocuklar da Savaştı’da, Ünzile ve çocukları Keşkekçi ninenin yanında kalır. Hayvanların sütünden, yoğurdundan, peynirinden beslenen çocuklar, doğayı hayat şartının temeli olarak algırlar. Doğadan faydalanarak hayvanları geçim kaynağı olarak görürler.

Anlatıcı, çocukların doğaya zarar vermemesi gerektiğini doğaya zarar veren çocukları ele alarak vurgular:

Karadaylak’da, doğa ve hayvan sevgisi Hâşim’in ruhsal sıkıntısıyla bağlantılıdır. Tabiat sevgisi nefret duygusu ile birleşir. Çocukken badem ağacından badem kopardığı için babası tarafından taşa tutulan Hâşim, yaşadığı fiziksel şiddeti deveye yaşatır, deveyi taşlar. Kuşları besin kaynağı olarak gören Hâşim, tuzak kurarak kuşları avlar. Doğa, acılarını, yalnızlığını unutmak için bir sığınak olur.

Sonuç olarak romanlardaki kahramanlar, ailelerin verdiği eğitim doğrultusunda, çevreye duyarlı, doğayı hayvanları seven, onları koruyup kollayan olumlu kişileri temsil ederken, çocuklara karşı doğru tutumları olmayan aile bireylerinin davranışları çocuklarda hayvanlara karşı olumsuz örnek teşkil eder.

3.2.2.3 Temizlik /Sağlık

İnsanların yaşamlarını sürdürebilmeleri, sağlıklı yaşamaları için dengeli beslenmeye özen göstermeleri gerekir. Sağlıklı ve düzenli beslenme alışkanlığı çocukluk döneminde başlar. Ebeveynler çocuklarını meyve, sebze ağırlıklı beslemeli, zararlı alışkanlıklardan uzak tutmaları gerekir. Anlatıcı, eserlerinde dengeli beslenme konusuna yer vererek sağlığın önemini ortaya koyar.

Değişen Sevgiler’de Halit, eniştesinin evinde kaldığı süre boyunca sağlıklı besinlerden uzak kalır. Eve döndüğünde zayıfladığını gören annesi oğluna sağlıklı beslenme alışkanlığı kazandırmaya çalışır: “*Oysa annem ne kadar özenerek besliyor bizi. Her gün et yedirmeye, meyve, sebze, tatlı yedirmeye çalışıyor. Zorla süt içiriyor. Boyumun uzaması gerekiyormuş süt içmeliymişim.*” (D. S / S86).

Sağlıklı beslenmenin önemine değinen anlatıcı, kötü alışkanlıkların yol açacağı zararlara da değinir. *Karadaylak*’da kahramanlar aracılığıyla sigaranın zararlı bir madde olduğu vurgulanır. Hâşim babasının miras olarak bıraktığı evi annesinin sigarayı bırakması karşılığında kabul edeceğini söyler. Hâşim’in annesi Fatma,

sigarayı bıraktınca sesi açılır, cildi güzelleşir. Burada sağlıklı yaşamak için zararlı alışkanlıklardan vazgeçmek gerektiği belirtilir.

Sağlıklı yaşamak için dengeli beslenmek kadar temizliğe de önem vermek gerekir. Yaşadığımız ev, bulunduğumuz ortamın temiz olmasına özen göstermemiz gerekir. Zamanımızın çoğunu evimizde geçiririz. Bulunduğumuz evin temiz olması sağlıklı, mutlu, huzurlu bir ortamın oluşmasına zemin hazırlar. *Çocuklar da Savaştı*’da Ünzile, evin temizliğine önem vererek bu durumu kızı Ümmüye de aşılamaya çalışır:

“Ümmü’yle anası da yerlerin kilimlerini kaldırıp evi baştan aşağıya süpürdüler önce. Sonra da maşrapa maşrapa su dökerek tahtaları yıkadılar. Yaz sıcaklığında, ıslak tahtalar çok geçmeden kurudu. Evde temiz ve ıslak bir tahta kokusu kaldı. Sonra ana-kız silkeledikleri kilimleri, ehramları yaydılar, kabı kacağı silip yerleştirdiler.” (Ç. S / 15).

Yaşadığımız evi temiz tutmak kadar çevremizi temiz tutmak da önemlidir. Çevre temizliği sağlık sorunlarının oluşmasına engel olur, insanların temiz bir ortamda yaşamasını sağlar. Gelecek nesillere temiz bir çevre bırakmak için çevreyi kirletmemek gerekir. Doğayı koruma konusunda herkes sorumluluğunu yerine getirmelidir. Temiz bir çevrede yaşayan insanlar sağlıklı, huzurlu, birbirleriyle etkileşim içinde yer alırlar. *Değişen Sevgiler*’de Halit, çevrenin temizliği konusunda duyarlı bir bireydir. Halit, arkadaşlarıyla iş birliği yaparak dernek kurar. O, semti güzelleştirmek için çalışmalarda bulunur. Kıyıya çöplerin dökülmesine, manavlardan çürümüş sebze ve meyvelerin sulara atılmasına engel olarak çevrenin temizliği konusunda duyarlılığını ortaya koyar.

Anlatıcı, romanlarında çocuklar gelişme çağına oldukları için yetişkinler tarafından onlara sağlıklı ve dengeli beslenme, temizlik konusunda dikkat etmeleri gerektiği aşılır. Temizlik ve sağlık konusunda ailelerinden öğrendiklerini uygulayan olumlu tiplerdir.

3.2.2.4 Kadının Değeri

Kitabın omurgasını oluşturan kadın, yaşadığı sevgi, acı, yalnızlık duygusunu içinde barındırarak güçlü bir varlığı temsil eder. Eserde hayata bakış tarzları ve kültürleri farklı olan kadınlar, ortak duyguların varlığını simgeler. Hem anne hem de iyi bir eş olan kadınlar, çalışkan, fedakâr, çocuklarını iyi bir şekilde yetiştirmek için çabalayan emektar kişilerdir.

Değişen Sevgiler'de yer alan Handan, öğretmenlik yapan, aydın bir kadını temsil eder. Handan çalışarak ailesine destek olan, aynı zamanda ev işleriyle ilgilenen fedakâr bir kadındır. Remzi ise eşinin değerini bilen, zor zamanlarında eşine destek olup, kadına verdiği değeri ortaya koyar: “*Remzi Baba, yemek yapmakta anneme yardım da ederdi. Çok güzel salatalar, mezeler yaparlardı birlikte. Hele sofrayı hazırlamayı çok severdi.*” (D. S / 77).

Eserde kadına değer verildiği kadar, kadının önemslenmediği, şiddete, baskıya, toplum tarafından aşağılanmaya maruz bırakılan çocuklarına tutunan güçlü kadınlara da yer verir:

Çocuklar da Savaştı, Filiz Büyüyor, Karadaylak eserlerinde erkeğin egemen olduğu, ataerkil bir ailede yer alan anneler, nineler yaşadıkları psikolojik ve fiziksel şiddeti, çocuklarına tutunarak atlatan güçlü kadınları temsil ederler. Gücünü evlâtlarından alan hem çalışıp hem de tek başına çocuklarını büyötmeye çalışan kadınlar, olumlu anne modeli çizerler. Hayatını çocuklarına adayan anneler, açlık, yalnızlık, çaresizlikle baş eden kendi değerini unutan, vefakâr kadınlardır.

Eserlerde yer alan kız çocukları ise, eğitime önem veren, geleceği parlak olan başarılı, çalışkan çocuklardır. Okumayı seven, öğrendikleri bilgi ve becerileri hayata geçiren, hedefledikleri yolda ilerleyen, özverili, örnek çocuklardır.

Kız çocukları hayallerinin peşinden giden, idealist, kişileri yansıtırken, çevresindeki olumlu insanları örnek alarak onlar gibi topluma faydalı olma yolunda ilerler. *Annem Annem*'de, kırsal kesimde yaşayan Hacer, umudunu kestiği bir anda Fatoş ile tanışır. Ablası olarak gördüğü Fatoş'u örnek alarak onun izinden gitmeyi amaç edinir. Onun gibi bir öğretmen olup topluma hizmet edinmeyi ilke edinir. Bu yolda azimle derslerine çalışarak okulu başarıyla bitirir.

Filiz Büyüyor'da Filiz ise annesinin bir derneğe üye olduktan sonra kendisini geliştirdiğini gözlemler. Zühre'nin hem kendisini geliştirmesini hem de Filiz ile ilgilenip yeteneklerini fark etmesi, Filiz'in geleceğinin şekillenmesine yardımcı olur. Filiz, annesinin desteği sayesinde oyuncu olmaya karar verir. Derslerini ihmal etmeden karar verdiği yolda başarıyla ilerler.

Derslerde başarıyla dikkat çeken kız çocukları ev işlerinde de oldukça beceriklidir. Geleceğin fedakâr kadınları arasında yer alan kız çocukları, omuzlarına yüklenen sorumluluğu layığıyla yerine getirirler. *Çocuklar da Savaştı*'da Ümmü, ev işlerinde annesinin en büyük destekçisidir. Ümmü, annesine ev işlerinde ve köy işlerinde yardımcı olup, becerikliliğini ortaya koyar. Sorumluluklarını aksatmadan yerine getirerek, geleceğin becerikli, fedakâr kadınları arasında yerini alır.

3.2.2.5 Çalışkanlık

İnsanların hayatta her zaman bir hedefi vardır. İnsanlar, hedeflerini gerçekleştirmek için çalışmaya ihtiyaç duyarlar. Çalışmak insanı mutlu eder ve insanın hedeflerini gerçekleştirmesine yardımcı olur. İnsan ancak çalışarak rahata erer, isteklerine ulaşarak kazançlı çıkar. Bu yüzden ebeveynler çalışmanın önemini çocuklara küçük yaşta aşılamaları gerekir. Yetişkinler bu konuda çocuklara örnek olmalıdır. *Annem Annem*'de çalışkanlık değeri şu şekilde işlenir: Hacer'in başarıya karşı yılmadan, azimle çalışarak, alın teri dökerek elde edeceğinin mesajını verir. Aile özlemi çeken,

yoksullukla mücadele eden Hacer, yaşadığı zorluklara karşı mücadeleden vazgeçmez. Ara verdiği okuluna devam ederek, başarılı bir öğrenci olur. Hacer'in çalışkanlığını Fatoş şu sözlerle ifade eder: “*İyi ya gördün mü bak, sen çok çalışkan bir kızsın! İstersen bu işi, öbür çocukların iki üç ayda söktükleri işi sen on beş günde sökersin!*” (A. A / 56).

Çalışmanın önemine değinen anlatıcı, çalışmanın kötü düşüncelerden uzak tuttuğunu, elde edilen başarının en büyük intikam olduğunu gözler önüne serer.

Değişen Sevgiler'de Halit, eniştesinin evinde kaldığı süre boyunca yaşadığı baskıcı tutuma, olumsuz davranışlara karşı bu durumu ders çalışarak atlatmaya çalışır: “*Bu öfke, sıkıntı ve çaresizlik içinde kendimi derslere verdim. O kadar çok çalışıyordum ki Sadık eniştemin artık canı sıkılmaya başlamıştı.*” (D. S / 19).

3.2.2.6 Görev ve Sorumluluk Bilinci

Toplum içinde yaşayan insanların benliğine yakışır bir biçimde yaşamaları için görev bilincinin farkına varıp sorumluluklarını layığıyla yerine getirmeleri gerekir. Görevlerini yerine getiren insanlar düzenli çalışarak işleri zamanında yaparak kısa sürede başarıya ulaşırlar. Bu kişiler çevresindeki insanları mağdur etmezler ve insanların güvenini kazanırlar.

Sorumluluk sahibi olmayan insanlar ise kendisine ve çevresine zarar vererek toplumun güven duygusunu zedelerler.

Değişen Sevgiler'de Halit'in babası, annesine hediye alır. Remzi, Halit'e hediye evine götürmesini ve hediye açmaması gerektiğini söyler. Halit merakına yenik düşerek hediye açar. Tabaklar kırılır. Remzi verilen görevi layığıyla yerine getiremeyen Halit'e verilen görevi layığıyla yerine getirmesi gerektiğini hatırlatır: “*Ben o paketi eve kadar açmaması gerektiğini söyledim. Neden beni dinlemiyor? O*

paket sadece onun değil ki! Kardeşinin kitapları, senin ya da evin tabakları... Paket eve gelecek, ortaya konacak ve herkes toplandıktan sonra açılacaktı.” (D. S / 100).

Anlatıcı, burada sorumluluk bilincinin temellerinin ailede atılması gerektiği mesajını verir. Görevleri yerine getirme konusunda çocuklar aile büyüklerini örnek alırlar. Ebeveynler bu konuda çocuklarına destek olarak sorumluluk duygusunu aşırlarlar.

3.2.2.7 Trafik Kurallarına Uyma

Trafik kuralları yaya ve sürücülerin uymaları gereken zorunlu kurallardır. Can ve mal kayıplarının önlenmesi amacıyla trafik kurallarına uymak gerekir. Anlatıcı, eserinde trafik kurallarına yer verir. Yayaların bir yere giderken dikkatli bir şekilde yol almaları, trafik kurallarına uymaları gerektiğini belirten anlatıcı, kuralları ihlâl etmenin tehlikelere yol açacağını belirtir.

Değişen Sevgiler’de Halit, hareket halindeki arabaların önüne geçerek önüne atılır:

“Ankara’ da okuldan çıkmış, eve geliyordum. Caddeden arabalar geçiyordu, son hızlarıyla. Bunların arasına atılmak istedim birden. Ne kadar tehlikeli bir iş yaptığımı bile bile kaldırımdan ortaya fırlayıverdim. Arabanın biri beni sıyrarak geçti. Biri üstüme geliyordu. Son dakikada korkunç bir fren gürültüsüyle, burun buruna geldik arabayla.” (D. S / 90).

3.2.3 Millî

3.2.3.1 Vatan Sevgisi

İnsanlar yaşadığı acıları, mutlulukları doğup büyüdüğü topraklarda hisseder. İnsanlar yaşadığı toprakları yüreğinde taşır. Vatan sevgisini yüreğinde taşıyan insanlar vatani seven, koruyan, birlik ve beraberlik içinde yaşayan insanlardır. Mustafa Kemal Atatürk, “Millî sınırlar içinde vatan bölünmez bir bütündür, parçalanamaz” sözü ile vatanın önemini ve korunması gerektiğini dile getirmiştir.

Anlatıcı, eserlerinde vatanını koruyan Türk milletine yer verir. Vatan sevgisinin dile getiren, gelecek nesillere aktarılmasında büyük payı olan ebeveynler çocuklara bu konuda örnek olurlar.

Annem Annem'de Molla Müstecap, vatanî görevini yerine getirmek için savaşa gider. Savaşta yedi yıl İngilizlerin elinde tutsak olur. İşkence, açlık gibi zor şartlar altında hayatta kalmaya çalışan Molla Müstecap'ın yaşadıklarını Hacer, Mânı ninenin ağzından dinler.

Anlatıcı, vatan için canından vazgeçen kahramanlara da yer verir. Vatanına hainlik eden insanların hainlik etmemesi gerektiğini yetişkin insanların ağzından dile getirir.

Çocuklar da Savaştı'da Kara Kadir, Muhtar'a vatana hainlik etmemesi konusunda uyarıda bulunur: “*Bak, Kuvayı Milliye askerleri canını dişine takmış, düşmanlarla göğüs göğüse diş diş çarpışıyor, boğuşuyor her yerde. Göreceksin, onlar kazanacak, siz değil. Kuvayı Milliye, düşmanları memleketten sürüp çıkardı mı, sizin gibilere ne olacağını bilirsin, akıllı adamsın sen.*” (Ç. S / 114).

Kitaplarda yer alan aile bireyleri vatan sevgisi konusunda bilinçlidirler. Her bireyin yüreğinde vatan sevgisi aşılır. Vatana sahip çıkmanın önemi vurgulanır.

3.2.3.2 Tarih Bilinci/ Kültürel Değerlere Sahip Çıkma

Tarihî ve toplumsal gelişme süreci içerisinde yaratılan maddî ve manevî değerlerin tamamına kültür denir (Demir, 2021:18). Kültür, toplumları birleştirir, bütünleştirir, geleceğe yönelik plan yapmalarını ve barış içerisinde yaşamalarını sağlar. Bu yüzden devlet ve millet hayatındaki önemi büyüktür (Demir, 2015: 5). Önemli bir yere sahip olan kültür, insanlar tarafından ihmal edilirse yok olmaya mahkûm olur.

İhmal edilen, unutilan kaybolan her unsur; Türk kültür zenginliğinin bünyesini zayıflatırken dünya kültür mirasının da aşınmasına yol açmaktadır. Türklerin

bulunmadığı bir dünya düşünölemeyeceğı gibi Türk költürünün zenginleşmediğı dünya költürü hep zayıflığını hissedecektir (Demir, 2021: 7).

Anlatıcı, eserlerinde költürel değörlere yer verir:

Költürel değörlerin en önemlisi düğünlerdir. Düğünler aracılığıyla birçok gelenek yaşatılmaktadır. *Annem Annem*’de Hacer, geleneksel köy düğününe katılır. Hacer, düğünde evlenecek olan genç kızların düğün öncesi çeyizlerin avluların üstüne serilmesini, türküler söylenmesini, silahların sıkılıp harmandalı oynanmasını gözlemler. Sahip olduğı költürel değörlerin önemini kavrayarak bilinçlenir.

Değişen Sevgiler’de ebeveynler, çocukların költürel mirasları tanımaları için Ankara’nın tarihi yerini gezdirirler: “Gezmedik yer bırakmadık. Gençlik Parkı’na, Atatürk’ün Anıt Kabri ’ne kadar gittik. Hatta Baraja, Gölbaşı’na da götürecek oldular annemleri ama onlar okullarında bulunmak zorunda olduklarından fazla kalamadılar.” (D. S / 18).

Költürel mirasın diğör bir örneğı olan türküler geçmişten günümüze gelerek, ait oldukları toplumun költürünü yansıtır. *Çocuklar da Savaştı*’da Osman’ın oğlu, savaşa gider. Ailesine ölüm haberi gelir. Osman’ın karısı oğlunun ardından Çanakkale Türküsünü söyleyerek ağıtlar yakar. Oğlu savaşta ölen bir annenin ruh hâlini yansıtan türkü költürel mirasın örneğı olarak karşımıza çıkar.

Eserlerde, bireyler költürel değörleri unutmamak, költürel değörleri korumak için yaşadıkları toplumun költürel özelliklerini çocuklara anlatarak bu konuda çocukları bilinçlendirirler.

3.2.3.3 Atatürk Sevgisi

Cumhuriyetimizin kurucusu Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk, bastığı toprakları korumak için türlü mücadeleler vererek, canını hiçe saymıştır. Hayatı boyunca vatani için yaşamıştır. Kendisine emanet edilen vatani korumayı görev edinmiştir. Vatani için

alışan fedakârlıklarda bulunan saygı duymaya sevmeye layık bir liderdir. Anlatıcı, Atatürk'e duyduğu sevgiyi eserinde yansıtır.

*Annem Annem'*de Rasim, ocuklarına Atatürk'ün yaptığı fedakârlıkları hatırlatır:

“- Okulunuzu süslediniz mi Hanife? Dedim kardeřime.

-Süsledik, dedi.

-Nasıl süslediniz bakalım, anlat bana... Dedi babam.

-Sınıfa bayraklar astık, fenerler astık... Kâğıttan fenerler yaptık. Ondan sonracığıma... Tahtaya yazılar yazdık...

- Neler yaptınız bakaam? Dedi babam gene.

- ‘‘23 Nisan’’ yazdık...

- Başka?

- ‘‘Atatürk, yirmi üç nisanı çocuklara armağan etti ‘’ diye yazdık...

Ben 23 Nisan'ın anlamını biliyordum, ablamın kitaplarından öğrenmiştim. Hanife'ye sordum:

- Ne olmuş Hanife 23 Nisan'da da çocuklar bayram ediyorlar?

- Atatürk Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açmış...’’ (A. A / 121).

3.2.4 Dinî

3.2.4.1 Din /İnanç

Din doğrudan ya da dolaylı olarak ilahî veya kutsal (mukaddes) olanla girişilen ilişkiler sonucunda etki ve sonuçları itibariyle hem tek tek bireylere hem de topluma farklı düzeylerde belli bir duyuş, düşünüş ve davranış kalıbı sunan, hayata bir anlam ve amaç vererek insanın varoluşsal kaygılarına çözüm üreten, mensuplara belirli ve farklı bir kimlik duygusu temin ederek bir müminler cemaati oluşturan sembolik sistemdir (Hökelekli, 2017: 15).

Dindar olmak ise dinin emir ve yasaklarına uyarak dini layığıyla yaşamaktır. Dini layığıyla yaşayan insanlar yaşadıkları kötü olaylara Allah’a bağlanıp, şükrederek güçlü bir şekilde atlatırlar. *Filiz Büyüyor*’da Zühre, Allah aşkıyla yanıp tutuşur, ibadetlerini aksatmadan yerine getirir: “*Zühre dindar bir kadındı. Allah’a inanır, ondan korkar, onu severdi. Sabahları ve akşamları namaz kılar, gözyaşları içinde dualar ederdi. Herkese iyilik isterdi, dualarında. Dünyaya, vatanına, ailesine ve bütün insanlara...*” (F. B / 43).

Bölüm 4

SONUÇ

Afet Muhteremoğlu Ilgaz, çocuk kitapları alanında eserler vermiştir. Eserlerinde hem şehir hem de kırsal kesimden kesitler sunan Ilgaz'ın birçok eseri televizyon dizisi ve radyo oyunu olarak yayınlanmıştır. Beş tane çocuk romanı kronolojiye uyularak tip ve iletiler açısından incelenmiştir. İncelenen eserlerde ulaşılan sonuçlar şunlardır:

Eserlerde, çocuklar ön plandadır. Eserlerde çocuklara ve yetişkinlere örnek olmayı hedefleyen yazar, okuyucuya vermek istediği mesajları genellikle çocuklar tarafından iletir.

Çocuk kahramanlar zeki, çalışkan, yetenekli, dürüst, sorumluluklarının bilincinde olan, fedakâr ve yardımsever kişilerdir. Çocuk romanlarında kız çocukları, okuyan, üreten, becerikli, başarılı, zeki kişilerdir. Eğitim hayatına devam ederken, ev işlerinde ve tarlada ailelerine yardım etmekten kaçınmazlar. Geleceğin ev hanımını inşa eden kız çocukları annelerinin emaneti olan kardeşlerine sahip çıkarak, geleceğin annesi olma yolunda ilerlerler.

Zor şartlar altında okuyan erkek çocukları ise cesaretli, akıllı, zeki, başarılı, aile köklerine bağlı kişiler olarak karşımıza çıkar. Erkek çocukları bulundukları konumun dışına çıkarak, annelerinin verdiği görevi yerine getirerek kardeşleriyle dayanışma ortamı oluştururlar. Zorlu yaşam koşullarında ailelerinin emanetlerine sahip çıkarak, geleceğin babasını inşa ederler.

Eserlerde yer alan anneler, güçlü, çocuklarına bağlı, onları koruyup kollayan yardımsever kişilerdir. İyi bir anne oldukları kadar, eşlerine karşı sorumluluklarını

yerine getiren iyi eşleri simgelerler. Çocukları babasız büyütmek zorunda kalan çoğu anneler, geçimlerini sağlamak için, çalışan, üreten, yetenekli güçlü kadınlardır. Evin geçimine katkı sağlayan anneler, çocuklara örnek olmak adına kendilerini geliştirerek çocuklara destek olurlar. Çocuklara dayanışmayı, temizlik kurallarını, kitap okumanın önemi vurgulanarak geleceğin parlak çocuklarını inşa ederler.

Eserde baba karakterinin bir kısmı, çocuklarını baba sevgisinden mahrum eden, eşine ve çocuğuna karşı sorumluluğunu yerine getirmeyen, şiddete eğilim gösteren kişilerdir. Bu kişiler çocuklara karşı olumsuz örnek olurlar. Babaların diğer bir kısmı ise eşlerine yardımcı, çocuklarıyla iyi geçinen onların eğitim hayatına yön veren, her konuda çocuklarına destek olan olumlu tiplerdir. Eşlerine destek olan erkekler, onların omuzlarındaki yükü hafifleterek kadınlara verdikleri değeri gösterirler.

Eserdeki diğer kişiler çocuğun toplumla bütünleşmesini sağlayan kişileridir. Bu kişiler komşular, akrabalar, işçiler ve öğretmenlerdir. Bu kişilerin bir kısmı çocukların ailelerinden uzak olduğu dönemde, onlarla ilgilenen, her konuda desteğini esirgemeyen yardımsever kişiler olarak karşımıza çıkarken, diğer bir kısmı ise çocuklara kötü davranışlar sergileyen, kötü niyetli kişiler olarak karşımıza çıkarlar.

Eserde yer alan olumsuz karakterler ise çocuğun küçük yaşta bu tür kişilerin varlığını bilmesi, bilinçlenmesi ve kendisini bu konuda koruması konusunda uyarı niteliği taşır. Tehlikeli durumlarda çocuğun nasıl davranması gerektiğini, alması gereken önlemleri ele alır. Yazar, eserinde kumar oynayan çeteye yer verirken, bu durumun karşılığı olarak, bu çeteyi çökerten kişilere yardım eden dürüst, cesaretli çocukları gösterir. Başka bir eserde hayvana taş atan, hayvanları avlayan çocuğu konu alarak, okuyucunun doğaya zarar vermemesi gerektiği anlatılır.

Yazar, eserde, okuyucuya vermek istediği mesajları açık bir şekilde vermek yerine, okuyucuya sezdirerek verir. Yazar, iletilerinde, vatanına, milletine, yer aldığı topluma

faydalı olma yolunda ilerleyen çocuklara yer verir. Ilgaz'ın çocuklar için yazdığı romanda ele alınan iletiler şu şekildedir:

İnsanların toplum tarafından kabul görmesi gereken değerlerin en önemlisi aile sevgisidir. Aile sevgisinden uzak, ataerkil ailede yaşayan çocuklar ise, baskı altında düşüncelerini dile getirmekten korkan, mutsuz, başarısız bir kişiliği temsil eder. Aile sevgisi ile büyüyen çocukların diğer çocuklara göre daha başarılı, sorumluluk sahibi ve hata yapmaktan korkmayan bireyler olarak karşımıza çıkar. Aile sevgisi ile beslenen çocuk dürüst, arkadaşlık değerine önem veren, güvenilir, saygılı, misafirperver, fedakâr bir birey olur.

Eğitimin ailede başladığına inanan yazar, çocuklarını eğitim konusunda destekleyen aile bireylerine yer verirken öğretmenlerinde bu konuda duyarlı davranmaları gerektiğine inanır. Çocuklara eğitim hayatında sabırla yaklaşan öğretmenler, onları başarılı olmalarında katkı sağlarken, çocuklara şiddet uygulayan öğretmenler ise çocukların başarısız olmalarına neden olur. Yazar, öğretmenlerin bu konudaki tutumunun çocuklar üzerinde önemli etkisi olduğunu mesajının verir. Yazar, aileleriyle vakit geçiren, onlarla beraber yazınsal türler okuyan, tiyatroya giden eğitim yönünden kendisini tamamlayan çocuklara yer verir. Çocuklar, ailelerin verdiği eğitim doğrultusunda temizliğin önemini bilen, çevreyi temiz tutan hayvanları koruyup kollayan, duyarlı çocuklar olarak karşımıza çıkarlar. Eserlerde, çocuğun yaptığı hatalarla sorumluluğunu yerine getirmemenin ve trafik kurallarına uymamanın kötü sonuçlara yol açacağı belirtilir.

Vatanına sahip çıkacak nesiller yetiştirmek gerektiğine inanan yazar, eserlerinde, milli duygulara yer verir. Yazar, eserlerinde Atatürk sevgisi ve kültürel mirasa yer vererek çocukların bu konuda bilinçlenmesini sağlar. Çocuklara Atatürk'ün yaptığı fedakârlıklar anlatılarak Atatürk ve vatan sevgisi aşılanır. Vatanı korumanın

gerekliliği dile getirilerek çocuklara karşı vatani koruma bilinci uyandırılır. Çocuklara kültürel miras tanıtılarak, geçmişten günümüze gelerek yaşatılan örf ve adetlerden bahsedilerek, onların bu konuda bilgilendirilmesi amaçlanır.

Eserde dini değere de yer verilir. Zor durumda kalan insanların isyan etmek yerine her daim şükredip ibadetleri aksatmadan yerine getirerek dinin gerektiği gibi yaşayan insanlara yer verir.

Yazar, eserlerde çocukların almaları gereken mesajlara yer verdiği kadar, yetişkinlerin de almaları gereken mesajlara değinir. Ilgaz, çocuklara olumsuz davranışlar sergileyen aile bireylerine yer vererek bu durumun sonuçlarını dile getirir. Eserde yer alan baba tipleri çocuklarına doğruyu şiddet uygulayarak anlatır. Ilgaz, bu durumda ebeveynlerin çocuklarına şiddet uygulayarak öğretmenini yanlış davranış olduğu mesajını verir. Aile sevgisinden yoksun büyüyen çocukların hata yapma olasılığının yüksek olduğunu belirten yazar, eserlerine sık sık babasız büyüyen çocuklara yer vererek bu durumu örnek gösterir. Yazar, kız çocuklarının okutulmaması gerektiğine inanan bireylere yer vererek, bunun yanlış olduğunu ve eğitime verilmesi gereken önemi vurgular. Kadına ve çocuğa şiddet uygulamanın yanlış davranışlar olduğunu ve çocukların şiddetten olumsuz yönde etkilendiğini, çocuk kahramanlar aracılığıyla dile getirir.

KAYNAKLAR

- Arısoy, E. (2014). *Ayla Çınaroğlu'nun çocuk romanlarında dilin kullanımı ve evrensel değerler*, Yüksek Lisans Tezi, N.E.Ü.
- Aydın, M. Z.ve Akyol Gürler, Ş. (2018). *Okulda Değerler Eğitimi* 5. Basım, Ankara: Genç Offset Matbaası.
- Ar, B. (2011). *Afet Ilgaz'ın hikâyeciliği*, Yüksek Lisans Tezi, A.Ü.
- Böge, K. (2006). *Afet Ilgaz'ın hikâyeciliği*, Yüksek Lisans Tezi, S.Ü.
- Çelebi, V. (2018). *Aytül Akal'ın çocuk romanlarının değerler aktarımı açısından incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, G.A.Ü.
- Çınar, H. (2017). *Cahit Uçuk'un çocuk romanlarında tip ve iletiler*, İstanbul: Hiperyayın.
- Demir, N. (2021). *Türk Kültürü Araştırmaları*, Ankara: Altınordu Yayınları.
- Demir, N. (2021). *Türk Tarihi Araştırmaları*, Ankara: Altınordu Yayınları.
- Doğan, E. (2019). *Afet Ilgaz'ın romanlarında sosyal tenkit*, Yüksek Lisans Tezi, TÜ.
- Doğan, İ. (2001). *Vatandaşlık Demokrasi ve İnsan Hakları*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Erden, M. (2007). *Eğitim bilimlerine giriş*, 6.Baskı, Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Evis, A. (2012). *Hüseyin Nihal Atsız'ın 'Ruh Adam' Romanında Yer Alan Tip ve Karakterlerin İncelenmesi*. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (32), 235-261.

Hökelekli, H. (2015). *Doğruluk*, feyzdergisi.com/2015/12/01/doğruluk-prof-dr-hayati-hökelekli/ (1 Aralık 2015).

Muhteremoğlu. Ilgaz, A. (1972). *Annem Annem*, İstanbul: Sınıf Yayınları.

Muhteremoğlu Ilgaz, A. (1976). *Değişen Sevgiler*, İstanbul: Okar Yayınları.

Muhteremoğlu Ilgaz, A. (1981). *Çocuklar da Savaştı*, İstanbul: May Yayınları.

Muhteremoğlu Ilgaz, A. (2006). *Karadaylak*, İstanbul: Salıncak Yayınları.

Muhteremoğlu Ilgaz, A. (2007). *Filiz Büyüyor*, İstanbul: Salıncak Yayınları.

Püsküllüoğlu. A. (2007). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Can Yayınları.

Tarhan, N. (2019). *Değerler Psikolojisi ve İnsan, 1-7. Baskı Güzel İnsan Modeli Adıyla*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Türüt, A. (2014). *Afet Ilgaz'ın romanlarında şahıslar*, Yüksek Lisans Tezi, R.T.E.Ü.

Yavuzer, H. (2005). *Çocuğu Tanımak ve Anlamak*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yalap, H. & Yılmaz, A. (2018). *Değerler eğitimi bağlamında Aytül Akal'ın çocuk romanları*, Yüksek Lisans Tezi, N.E.V.Ü.

EKLER

Roman Özetleri

1. *Annem Annem* (1974)

Hacer, annesi babası ve iki kardeşiyle Marmara Bölgesinin bir köyünde tek gözlü kulübede yaşar. Babası duvar ustası, annesi ev hanımıdır. Kış mevsiminde Hacer'in babasının işleri olmadığı için annesi zeytinliğe gider. Hacer, kardeşleri Hanife ve Ayşe ile ilgilenir. Hayatlarındaki yoksulluğa rağmen mutlu bir şekilde büyüyen çocuklar, bir gün annelerinin başka bir adamla kaçtığını görürler. O günden sonra çocukların babası, çocuklar için hem ana hem baba olur. Akşam zeytinliğe gitme işini çocukların babası üstlenir. Karlı havada zeytinliğe giden çocukların babası Rasim'in ayağı kayar ve kalçası kırılır. Çıkrıkçı Halil'in her gün gelip yağlarla Rasim'in ayağını yağlaması işe yaramaz. Köydekiler Rasim'in İstanbul'da bir hastaneye yatması gerektiğine karar verirler. Kasabanın zenginlerinden Molla Müstecap'ın İstanbul'daki oğlu, Hasan'ın desteğiyle Rasim'i İstanbul'a yollar.

Karşılığında Hasan evin büyük kızı Hacer'in Molla Müstecap ve eşi Mânî'ya hizmet etmesini ister. Hacer bu durumu kabul eder ve Molla Müstecap'ın evine yerleşir. Hacer'in kardeşleri Hanife ve Ayşe annelerinin yanına İzmir'e gider. Hanife Molla Müstecap'ın evinde çamaşır, bulaşık yıkar, çarşıya gider, tavukları yemler. Hacer, Molla Müstecap'ın evinde zenginlik içinde yaşamasa da hâlinden şikâyetçi olmaz. Bir gün Molla Müstecap'ın ziyaretine kızı Emine ve torunu Fatoş gelir. Fatoş Hacer'i çok sever, okuma yazma öğrenmesine yardımcı olur. Molla Müstecap'ın ve eşinin baskılarına rağmen Fatoş, Hacer'e umut olur. Hacer evin işlerini kusursuz biçimde yerine getirir. Kasabada deve güreşinin olduğunu öğrenen Fatoş Hacer ve Mânî ile deve güreşini izlemeye gider. Eve dönerken Fatoş'un ninesi Mânî hastalanır.

Üç gün evde uyuduktan sonra dördüncü gün ölür. Molla Müstecap eşinin ölümünün sorumlusu olarak Hanife'yi görür. Uğursuzlukla suçlar. Evde kimsenin olmadığı bir gün Molla Müstecap Hacer'e duvar'ın içine gömülü ilâcî kâğıda sarıp içirmesini söyler. Hacer, Molla Müstecap'ın söylediklerini yapar. Molla Müstecap ilâcî içer ve uyur. Molla Müstecap'ı sabah uyandırmaya giden gelini Halime Molla Müstecap'ın öldüğünü anlar. Hacer'i uğursuzlukla suçlayarak döver.

Hacer'i elbirliğiyle İzmir'e annesinin yanına yollarlar. Hacer annesi ve kardeşlerine kavuştuktan sonra annesinin hasta olduğunu öğrenir. Akıl danışmak amacıyla Fatoş'a mektup yazar. Fatoş, mektupta Hacer'in annesinin çalıştığı fabrikada sigortalı olması gerektiğini, sigortalı işçiye sigortalı hastanenin bedava baktığını yazar. Hacer annesini komşuların desteğiyle sigortalı yaparak hastaneye yatırır. Hacer'in babasının kalçasındaki kırık kemik yanlış kaynadığından dolayı alçıya almak gerekir. Rasim tedavi olmak için İzmir'e kızlarının yanına gelir. Rasim komşuları Osman'ın desteğiyle hastaneye yatırılınca kemik veremi olduğu anlaşılır. Hacer ve çocuklara annelerinin kiracısı Meryem bakar. Ziyaretlerine Fatoş gelir, öğretmen olduğunu İzmir'deki bir ilkokulda öğretmenlik yapacağını müjdesini verir. Beraber ev tutarlar. Fatoş çocukları ve Meryem'i yanına alır. Hanife okula başlar. Hacer de sık sık annesini ziyaret eder.

Annesini hastanede ziyaret ettiği bir gün annesinin öldüğü gerçeğiyle yüzleşir. Hacer, üst üste yaşadığı olaylardan sonra bunalıma girer. Tedavi görür. Hacer, uzun süren tedavi sonucunda Fatoş'un gösterdiği ilgi ve sevgi ile iyileşir.

Hacer, tedavi gördükten sonra okula başlar. Yılsonunda okulu başarıyla bitirir. Eve giderken babasıyla karşılaşır. Pencereden babalarını gören Hanife ve Ayşe sevinç çığlıkları atar. Hacer babası ile hasret giderdikten sonra babasının koluna girerek evin yolunu tutar.

2. *Değişen Sevgiler* (1976)

Halit on bir yaşındadır. Halit'in annesi öğretmenlik yapar, babası ise subaydır. Halit'in kardeşi Ufuk yeni doğduğunda babası vefat eder. Halit'in annesi Handan başka bir şehre atanması için bakanlığa başvurur. Yeni atandığı okulda öğretmen olan Remzi ile evlenir. Remzi yazardır. Yazdığı kitapları romanları, hikâyeleri imzalar. Halit'e hediye eder. Halit ilkokul sınavlarını başarıyla verince Sadık eniştesinin ısrarıyla Ankara'ya Neriman teyzesinin yanına gider. Halit, teyzesinin evinde kaldığı süre boyunca eniştesinin eziyetlere maruz kalır. Sadık, Remzi'nin Halit için gönderdiği parayı harcar ve Halit kışı paltosuz ve ucuz ayakkabıyla geçirir. Yediği yemeklerin miktarı azalır. Sadık ailenin verdiği bütün parayı cebine indirir.

Halit derslerini başarıyla geçer. İstanbul'a ailesinin yanına gelir. Ufuk, Perihan teyzesi ve Faruk eniştesinin yanına gider. Enişteyle Handan'ın arası para meselesi yüzünden bozulur. Handan evini taşımak zorunda kalır. Kiracıları Berrin'in yardımıyla evi temizleyip düzenlerler. Halit Berrin'in oğlu İhsan ile arkadaş olur. İhsan Halit'e evlerine yakın olan perili köşkten bahseder. Köşkün içindeki evin sahibinin eşinin öldüğünü, öldükten sonra tekrar evlendiğini ve ölen eşinin köşke gelen bütün kadınları korkuttuğunu, kimsenin cesaret edip o konağa gidemediğini söyler. Halit merakına yenilir ve mahalledeki çocuklar ile perili köşke gider. Köşkün önünde sivil polisleri görür. Sivil polisler, Halit'in eniştesini ve köşkün hanımını kumar oynarken basar. Polisler çocukların adreslerini alır. Olaydan sonra İhsan babasından dayak yer. Halit babasından beklediği tepkiyi görmez. Babası Halit'i perili köşke inanmadığı için bildiği doğruların arkasından gittiği için tebrik eder. Halit doğruları söyleyen bir babası olduğu için kendisini şanslı hisseder.

Aile tekrar taşınma kararı alır. Yeni evlerinin altında yoğurthanenin lağım borusuna verilen yoğurt suları boruyu tıkar. Tıkanan yeri açmak yerine lağım borusunu delip

bahçeye ve denize akıtırlar. Yeni evlerinde lağım kokusundan rahatsız olurlar. Halit bu durumun önüne geçmek için arkadaşlarına lağım suyunun çocuk felci, tifo gibi rahatsızlıklara neden olduğunu anlatır. Arkadaşlarıyla evin sahibine durumu anlatmaya karar verirler. Evin sahibine sorunu anlatırlar. Evin sahibi tedbirler alacağına söz verir. Yoğurtçular da sular kesildiği zaman çeşmelerden temiz su getireceklerine, kaplarını deniz suyu ile yıkamayacaklarına söz verirler. Halit işi başarmanın verdiği mutluluğu yaşar.

Okullar açılır. Halit yeni bir okula yazılır. Ufuk okula başlar. Halit'in bir kız kardeşi olur. Adını Umut koyarlar. Halit'in babasının uzun süre çalıştığı ilk tiyatro oyunu sergilenir. Oyunu herkes beğenir. Halit, oynanan tiyatro oyunundan sonra yazar olmaya karar verir. Konu olarak perili köşkü seçer. Babasının oyunu tutulduğu için tekrar yeni ve kaloriferli bir eve taşınırlar. Halit derslerinden kalan zamanda perili köşkü yazmaya başlar.

3. *Çocuklar da Savaştı* (1979)

Ünzile evli ve üç çocuk annesidir. Ünzile Hüseyin'e hamileyken eşi Recep'ten sık sık şiddet görür. Ünzile çocuklarını zalim eşinden korumaya çalışır. Recep savaşa gider. Ailesi Recep'in İngilizlere tutsak düştüğünü hastalanarak öldüğünü haber alır. Ünzile'nin babası Molla Hasan, varlıklı olmasına rağmen Ünzile, üç çocuğunu tek başına yokluk içinde büyütür. Ünzile'nin kaynanası ve kayını da Ünzile'yi sevmediği için hiçbir konuda Ünzile'ye yardım etmez. Ünzile'nin oğlu Kemal bir gün ağlayarak eve gelir. Amcasının yanında çalışan Gülsüm ile çeşmede sıra yüzünden kavga ettiklerini Gülsüm'ün kendisini dövdüğünü annesine anlatır. Annesi çamaşır yıkamaya gittiği günün sabahı Gülsüm ile dövüşür. Ünzile, Gülsüm'ün boynundaki altını uçurumdan aşağı atar.

Ünzile çocuklarını yanına alarak köyden yaylaya Keşkekçi ninenin evine gelir. Gülsüm ile yaşadıklarını anlatır. Keşkekçi ninenin gösterdiği ilgiyle rahatlar. Ertesi gün çocuklar keçileri otlatırken babaanneleri olan Hacı Nine'nin bahçesindeki ağaçtan ayva koparırlar. Hacı Nine torunlarını bahçeden kovar.

Ünzile köyüne döner. Çocuklarıyla köye vardığında ortalıkta kimsenin olmadığını fark eder. Muhtar, Ünzile'nin çetecilere yardım etmek için yaylaya gittiğini söylediği için düşman askerler onun evini ateşe verir. Ünzile ve Kemal'in arkadaşı Mahir'in babasını da alıp giderler. Düşman askerleri tutukladıkları köylüleri düşman karargâhına götürür. Ünzile köyde bıraktığı çocuklarını düşününce yüreği sızlar. Kaçmaya karar verir. Kaçarken düşman askerlerden birinin kurşunu ile vurularak ölür.

Ertesi gün Kemal arkadaşı Mahir'in yanına gider. Mahir'in hasta kardeşinin açlıktan öldüğünü öğrenir. Kemal Mahir'e Kuvayı Milliye askerlerine karışan Kara Kadir'in yanına gitmeyi teklif eder. Dağa çıkarak Kara Kadir'in yanına giderler. Kara Kadir Kemal ile Mahir'i çok sever. Kemal Kara Kadir'e Gülsüm'ün kaybolan altınlarından bahseder. Kemal altınların yerini bildiğini Kara Kadir'in yardım karşılığında altınları bölüşmeyi teklif eder. Kara Kadir adamlarından Osman'ı Kemal ile altın aramaya yollar. Altını bulamazlar. Kemal altını amcasının aldığını düşünür.

Osman'ın aklına bir fikir gelir. Osman Kemal'den giysi ister. Amacı köylülerden biri gibi görünmektir. Kemal, Nesli yengesinden urbanı alırken annesinin öldüğünü öğrenir. Kemal öfkesini bastıramaz. Osman ile beraber muhtarı zorla Kara Kadir'e götürür. Kara Kadir tehdit ederek altınları muhtarın elinden alır. Muhtara ders vermek amacı ile muhtarın kulağını keser. Muhtar köyüne döner.

Kara Kadir altınları Kemal'in komşularına, akrabalarına dağıtır. Köylüler Kemal'in annesinin öldüğünden beri Kemal'e çok iyi davranır. Kemal'in akli kardeşlerinde kalır. Bir gece Kemal sığınaktan kaçır. Kardeşlerini görmeye Nesli yengesinin evine

gider. Nesli yengesinden muhtarın köylülere eziyet ettiğini öğrenir. Kemal, amcasının eziyetlerinden kardeşlerini korumak için kardeşlerini alır kaçar. Düşmanlar askerler ile karşılaşır. Askerlerden biri üç kardeşi de yaralar. Silah seslerini duyan Osman üstündeki kıyafeti parçalayarak çocuklara pansuman yapar. Osman ve iki arkadaşı yaralı çocukları türküler söyleyerek omuzlarında taşırlar.

4. Karadaylak (1992)

İki yaşından beri babasız olan Hâşim, babasızlığın yanında babasının annesinden ayrılmış olmasının verdiği hüznün ile büyür. Düş gücüyle hayatındaki eksikliği kapatmaya çalışır. Köy yaşamını çok sever. Hâşim, kardeşi ile köyde dolaşırken yoldan gelen bağrıışmalara kulak verir. Koyu kahverengi tüylü bir deveyi kahveye götürülürken görür. Hâşim’in deveye “Karadaylak” diye seslenmesiyle kardeşi Nevzat dikkatini Karadaylak’a yöneltir. Devenin tüylerinin normal develere göre daha koyu olduğu olması sebebiyle “Karadaylak” ismini alır.

Devenin diğer özelliği büyüklerin takdirin toplamasıdır. Bu yüzden Karadaylak’a sahip olan köylü çok önemli bir konuma gelir. Karadaylak güreşlerden kaçmaz, çocukların gözünde onun merak edilen bir hayvan hâline getirilen özelliği devenin sigara içmesidir. Kahvede oturan erkekler deveyi ve sahibini seyreder. Herkes bu deveye sahip olmak ister. İnsanlar deveye bakıp güler. İnsanların aksine deve insanca bakışlarla çevresini inceler. Hâşim hayvanın bakışlarında “hele bir hatanızı yakalayayım” der gibi bir sinsilik sezer. Hâşim’in aklına annesini sevmeyen babası gelir. Baba sevgisinden mahrum bırakılan Hâşim, badem ağacından badem kopardığı gün babası tarafından kovalanarak taşlanır. Babasına küser. Çocuklarını seven babaların yanında, bu sevgiyi tanımayan babaların olduğunu düşünür. Deveye köylülerin baktığı bakış açısı ile bakmaz. Babasının deveyi taşıdığı gibi Hâşim de deveyi taşıyarak bulunduğu ortamdan kaçar. Hâşim’in babası annesini hiç sevmez.

Babası annesini mahkemeye verir, evinden çıkarır. Babası annesinden boşandıktan sonra başka bir kadın ile evlenir. Babası köyün zengini olmasına rağmen annesini ırgat olarak çalıştırır. Hâşim ve kardeşi Nevzat yokluk içinde büyür. Hâşim avladığı kuşlar ile beslenir.

Hâşim'in ablası Mediha babasının yanındadır. Mediha dikiş yurdunda iplik olmadığı için hocası tarafından hakarete uğrar, üzüntüden hastaneye kaldırılır. Babası Mediha'yı kardeşinin oğlu ile evlendirmeyi düşünür. Vaktiyle annesi Fatma'nın ekmeğini yiyen astsubay Vahit, Mediha'nın halini görünce babasına kızar. Bu duruma engel olmaya çalışır. Hâşim babasının kötü davranışlarını affetmez. Babasına küskünlüğü babası ölene kadar sürer. Babası ölmeden önce çocuklarına ev ve dükkân verir. Hâşim evi almak istemez. Hâşim annesinin sigarayı bırakması karşılığında evi kardeşinin üstüne yapar, daha sonra almaya razı olur. Annesi Hâşim'in evinde oturur. Oğlunun arkadaşlarına Rumca şarkılar söyler, dantel sepetler yapar.

Bir gece Hâşim kardeşinin ağlamasıyla uyanır. Kardeşi rüyasında yorganın üstünde insana benzer yaratıkları görür. Kardeşiyle beraber annesinin yanına gider. Hâşim kardeşinin gördüğü rüyayı deve ile bağdaştırır. O gece deveyi düşünür. Ertesi gün dağa tuzakları kontrol etmeye gider. Tuzakların olduğu yerde deveyi görür. Korkuyla devenin ona karşı düşman olduğunu düşünür. Kızgınlıkla deveye taş atar. Devenin hareket etmediğini düşünür. Yakından devenin yanına gidince aslında devenin, deve görünümlü ağaç olduğunu, hayal ürünü olduğunu anlar.

5. *Filiz Büyüyor* (1992)

Filiz'in annesinin ilk evliliğinden iki ağabeyi vardır. Filiz doğduğunda küçük ağabeyi Kemal altı, Özgür on iki yaşındadır. Filiz büyük ağabeyiyle iyi geçinmesine rağmen küçük ağabeyiyle kavga eder, annesini paylaşamaz. Filiz'in annesi ve babası fabrika işçisidir. Zühre ve Mahmut birbirlerini çok sevmelerine rağmen sürekli kavga

ederler. Mahmut, Zühre'yi bakımsız görür ve beğenmez. Filiz babasının annesini dövdüğüne şahit olur. Filiz'in babası Mahmut, Filiz'i de döver.

Mahmut sık sık evi terk eder. Zühre yemeden, içmeden kesilir. Filiz'in annesi Zühre bir akşam fabrikadan eve geldiğinde Mahmut'un eşyalarını toplayıp gittiğini görür. Mahmut evi en son terk ettiğinde Filiz dört yaşındadır. Zühre Mahmut'un evi terk etmesine alışır. Eskisi gibi üzülmez. Toparlanmaya başlar, kendisine ve çocuklarına iyi bakar. Kendisini geliştirir, bol bol kitap okur, derneklere üye olur. Filiz'in ısrarıyla annesi Filiz'i beş yaşında okula kaydeder. Filiz küçük yaşta okula başladığı için öğretmenin söylediklerini geç kavrar ve öğretmeninden dayak yer. Filiz ikinci sınıfta başarılı bir öğrenci olur. Zühre çalıştığı fabrikada işten çıkarılır.

İşsiz kalan Zühre okul masraflarını karşılayamadığı için Filiz'i yatılı okula gönderir. Filiz'in arkadaşlarının anne ve babalarının ayrı olması, Filiz'in arkadaşlarıyla daha iyi bir iletişim kurmasını sağlar. Filiz çok yeteneklidir. Zühre çocuğunun yeteneğinin farkındadır. O yıl uluslararası çocuk yılı ilân edilir. Zühre'nin görev aldığı kadın derneğinde konuşmacı olarak Zühre seçilir. Kitap okuyan bir kız çocuğuna ihtiyaç duyulduğunu öğrenen Zühre yapımcıyla konuşarak kızının seçilmesini ister. Filiz annesinin haberini sevinçle karşılar.

Ertesi gün büyük bir soğukkanlılıkla kameranın karşısında hünerini sergiler. Filiz'in kazandığı parayla Zühre Filiz'e kitaplık yaptıracığına söz verir. Zühre, Filiz okulu bitirince konservatuara gitmesi gerektiğine karar verir. Boş zamanında İstanbul konservatuarından bilgi alır. Kızının onayını aldıktan sonra Zühre havalara uçar. Zühre büyük oğlu Özgür'ün büyüyünce, yayıncı olacağını küçük oğlu Kemal'in denizci olacağını öğrenir. Zühre o akşam bir adım daha atarak yeni bir yol çizmeye yazar olmaya, çocuk kitabı yazmaya karar verir.